

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
Београд

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

10 ГОДИНА РАДА
НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА
ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Београд, новембар 2021.

Издавач
Заштитник грађана

За издавача
мр Зоран Пашалић

Уредница
др Наташа Тањевић

Тираж
150

Година издавања
2021

Прелом и штампа
„Донат Граф“ д.о.о, Београд

ISBN 978-86-87945-67-8

**10 ГОДИНА РАДА
НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА
ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

Београд, новембар 2021.

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	7
1. РАЗЛОЗИ ЗА ОСНИВАЊЕ НПМ	11
2. ПРИПРЕМЕ ЗА ПОЧЕТАК РАДА НПМ	13
3. МАНДАТ, МЕТОДОЛОГИЈА И ЦИЉЕВИ НПМ.....	17
4. САРАДЊА НПМ 2011-2021. ГОДИНЕ	21
4.1. Међународна сарадња	21
4.2. Мрежа НПМ земаља Југоисточне Европе.....	24
4.3. Сарадња са државним органима.....	27
4.4. Учешће Покрајинског омбудсмана и цивилног сектора у активностима НПМ.....	28
5. АКТИВНОСТИ НПМ – ПОСЕТЕ (2011-2021).....	31
6. НАДЗОР ПОСТУПКА ПРИНУДНОГ УДАЉЕЊА СТРАНАЦА.....	45
7. УНАПРЕЂЕЊЕ ПРОПИСА У ОБЛАСТИ ПРЕВЕНЦИЈЕ ТОРТУРЕ	47
8. ПОСТИГНУЋА И ДАЉИ ИЗАЗОВИ	51
8.1. Полицијске станице	51
8.2. Установе за извршење кривичних санкција	54
8.3. Психијатријске установе и установе социјалне заштите домског типа	59
8.4. Војни објекти	64
8.5. Поступање према мигрантима и тражиоцима азила.....	65
8.6. Поступање према странцима у поступку принудног удаљења.....	69
ЗАКЉУЧНА ЗАПАЖАЊА	71

УВОДНА РЕЧ

Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака, члан 1: „Израз ‘тортура’ означава сваки акт којим се једном лицу намерно наносе бол или тешке физичке или менталне штете у циљу добијања од њега или неког трећег лица обавештења или признања или његовог кажњавања за дело које је то или неко треће лице извршило или за чије извршење је осумњичено, застрашивања тог лица или вршења притиска на њега или застрашивања или вршења притиска на неко треће лице или из било које друге разлоге заснованој на било ком облику дискриминације ако тај бол или тешка штета наноси службено лице или било које друго лице које делује у службеном својству или на његов поданик или са његовим изричитим или нејасним пристанком. Тај израз се не односи на бол или штету које су резултат искључиво законских санкција, недовољних од тих санкција или које те санкције производе.“

Поштовани читаоци¹,

Места на којима се налазе лица лишена слободe погодују различитим видовима тортуре и других облика злостављања, јер су ова места затворена за спољни свет те се све што се дешава у њима одвија далеко од очију јавности. Стога, посебан значај у спречавању тортуре имају вансудска средства превентивног карактера која се заснивају на посетама местима у којима се налазе лица лишена слободe и провери начина поступања према њима, како би се откривањем недостатака и околности које погодују настанку било ког облика злостављања допринело спречавању последица и подигао ниво заштите ових лица.

Опционом протоколом уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака (у даљем тексту: Опциони протокол) који је сачинила Генерална скупштина Уједињених нација 2002. године, успостављен је систем редовних посета местима где се налазе лица лишена слободe од стране независних међународних и домаћих тела, ради превенције тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака. Интенција Опционог протокола да се омогуће посете, односно стално присуство механизма за превенцију тортуре у установама у

---

¹ Сви термини који су у тексту изражени у граматичком мушком роду, подразумевају природни мушки и женски род лица на које се односи.

којима се налазе лица лишена слободе последица је схватања да је највећи проблем затворених установа управо то што су дешавања у њима ван видокурга јавности.

Опциони протокол предвиђа да све државе потписнице успоставе националне механизме за превенцију тортуре који ће редовним посетама установама у којима се налазе лица лишена слободе деловати превентивно у циљу побољшања њиховог третмана и услова у којима се налазе. Осим што су превентивне, посете су базиране и на приступу који укључује транспарентност, чиме се сужава простор за злоупотребу и кршење права лица лишених слободе, као и појаву евентуалног злостављања и тортуре.

Република Србија је 2006. године постала држава чланица Опционог протокола. Допуном Закона о ратификацији Опционог протокола 2011. године, одређено је да послове Националног механизма за превенцију тортуре (у даљем тексту: НПМ) обавља Заштитник грађана у сарадњи са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода. Од тада НПМ обавља ненајављене и најављене посете местима на којима се налазе или се могу наћи лица лишена слободе и разговоре са овим лицима без присуства запослених у установама у којима се налазе.

Установе и места која НПМ посећује у оквиру обављања свог мандата су установе за извршење кривичних санкција, укључујући и притворске јединице, полицијске управе, односно полицијске станице у њиховом саставу, психијатријске болнице, клинике и одељења, установе социјалне заштите домског типа, транзитне зоне на међународним аеродромима, Прихватилиште за странце. Миграциони токови, подстакнути ратним разарањима на Блиском истоку, усмерили су НПМ и на посете установама у које се смештају мигранти и тражиоци азила. Будући да су Законом о Војсци Србије прописане дисциплинске санкције које се могу изрећи због повреде војне дисциплине, а да неке од њих, у смислу Опционог протокола, представљају лишење слободе, НПМ је током 2019. године отпочео праксу посета војним објектима у којима се налазе просторије за извршење дисциплинских санкција које се састоје у забрани удаљења из посебних просторија у војном објекту.

НПМ обавља посете у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

Публикација која се налази пред вама представља сажет преглед досадашњег рада српског НПМ, који ове године обележава десет година постојања. Успостављен као јединствени механизам Заштитника грађана за превенцију тортуре и заштиту права лица која се налазе у установама

затвореног типа, НПМ се годинама посвећено и безрезервно залаже за боље услове живота и третман лица лишених слободе у складу са важећим стандардима поступања.

Посећујући места на којима се налазе или се могу наћи лица лишена слободе, НПМ се у протеклој деценији на најдиректнији начин бавио положајем и условима у којима се налазе лица у затвореним установама и у својим извештајима објављивао податке који су до тада у највећој мери били непознати широј јавности. Указивао је на неповољне животне услове и потребу њиховог побољшања, упућивао препоруке усмерене на унапређење рада посећених установа и обуке запослених у њима и превентивно деловао у циљу отклањања услова који погодују настанку тортуре и било ког другог облика злостављања. Кроз континуирани дијалог са органима власти, као и учешћем на конференцијама, стручним скуповима и у медијским наступима, деловао је против предрасуда и стереотипа према овој друштвеној групи која је често стигматизирана и маргинализована.

До новембра 2021. године НПМ је обавио близу 800 најављених и не-најављених посета и сачинио неколико стотина појединачних извештаја и девет годишњих извештаја, који садрже око 3.000 препорука упућених државним органима. Ова писана грађа, пажљиво бележена и документована, представља и својеврстан преглед положаја лица лишених слободе у току једне деценије и начину поступања државних органа и институција према њима.

У посетама установама су поред запослених из Заштитника грађана, Покрајинског омбудсмана и организација цивилног друштва, учествовали и експерти медицинске струке који су својим приступом и експертским анализама дали посебан печат раду НПМ.

Од свог оснивања 2011. године НПМ је развијао међународну сарадњу на билатералном и мултилатералном плану са релевантним актерима на пољу превенције тортуре. Сарадња са националним механизмима за превенцију тортуре утемељена је кроз сарадњу у оквиру стручних мрежа, реализацију студијских посета и учешће на састанцима и тематским конференцијама. Такође, од успостављања 2011. године, НПМ одржава плодноносну сарадњу са представницима међународних и регионалних организација.

На иницијативу Заштитника грађана, основана је Мрежа НПМ земаља Југоисточне Европе у марту 2013. године на састанку у Београду.

Представници НПМ присуствовали су бројним међународним конференцијама на којима су представљали резултате свог рада, али и упознавали се са искуствима и трендовима у области превенције тортуре и начинима функционисања мониторинг механизма.

Навођењем дефиниције тортуре из Конвенције против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака (у даљем тексту: Конвенција против тортуре) с почетка уводне речи, намера ми је била да нагласим дехуманизовану природу тортуре, која кроз различите појавне облике разара и друштво у целини. Стога је борба против тортуре борба за достојанство свих нас.

С поносом представљам публикацију у којој су дати кључни налази и активности Националног механизма за превенцију тортуре у области превенције тортуре у последњих десет година.

ЗАМЕНИЦА ЗАШТИТНИКА ГРАЂАНА

др Најаша Тањевић

1. РАЗЛОЗИ ЗА ОСНИВАЊЕ НПМ

Рад Националног механизма за превенцију тортуре у Републици Србији проистиче из обавеза Републике Србије према својим грађанима и међународној конвенцији којој је приступила. Наиме, Република Србија је држава чланица свих најважнијих конвенција које се односе на забрану, односно спречавање тортуре. Један од најзначајнијих међународних инструмената у области забране тортуре је Конвенција против тортуре¹ која је ратификована 1991. године².

Опционим протоколом³ државе чланице су се споразумеле да успоставе систем редовних посета местима где се налазе лица лишена слободе од стране независних међународних и домаћих тела, ради превенције тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака⁴.

Опционим протоколом одређено је да свака држава чланица има обавезу да има, успостави или одреди једно или више тела на националном нивоу која врше посете ради превенције тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака⁵.

Република Србија је 28. јула 2011. године, сходно Опционом протоколу успоставила, односно одредила независни орган на националном нивоу који ће редовно обављати посете местима где се налазе лица лишена слободе. Законом о ратификацији Опционог протокола одређено је да Заштитник грађана обавља послове Националног механизма за превенцију тортуре, као и да у обављању тих послова сарађује са омбудсменима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода.

Законом је одређено да Заштитник грађана обавља функцију НПМ из више разлога. Пре свега, мандат Заштитника грађана према Закону о Заштитнику грађана⁶ обухвата надлежности и овлашћења НПМ предвиђених Опционим протоколом, укључујући и посете установама у којима су

---

¹ Усвојена 10. децембра 1984. године у Њујорку.

² „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 9/91.

³ Усвојен 18. децембра 2002. године у Њујорку, на 57. седници Генералне скупштине Уједињених нација резолуцијом А/РЕС/57/199, ступио на снагу 22. јуна 2006. године.

⁴ Опциони протокол, члан 1.

⁵ Опциони протокол, члан 3.

⁶ „Службени гласник РС“, број 79/05, 54/07.

смештена лица лишена слободе, разговор са њима, приступ подацима као и упућивање препорука надлежним органима и обавештавање јавности о појави тортуре и унапређењу положаја лица лишених слободе.

Осим наведеног, запажене су интензивне превентивне активности Заштитника грађана чији је стручни тим за мониторинг установа у којима се налазе лица лишена слободе – Превентивни механизам Заштитника грађана, пуне две године пре успостављања НПМ вршио континуирано и системско прикупљање, проверу и обраду података у вези са заштитом и остваривањем права лица лишених слободе.

Такође, одлучни разлог је и то што је Заштитник грађана препознат као орган који своје поступање базира на Париским принципима, а због чега је априлу месецу 2010. године у „А“ статусу акредитован као национална институција за људска права у систему Уједињених нација.

Превентивни механизам је престао са радом након што је у јулу 2011. године одређено да Заштитник грађана обавља послове НПМ.

2. ПРИПРЕМЕ ЗА ПОЧЕТАК РАДА НПМ

Након одређивања НПМ у Србији средином 2011. године, Заштитник грађана није одмах отпочео са посетама установама у којима се налазе или се могу наћи лица лишена слободе, већ је првих шест месеци искључиво искористио за спровођење неопходних припремних радњи као услова за ефикасно обављање мониторинг посета и организовање усвојеног комплексног модела НПМ који обухвата сарадњу Заштитника грађана у обављању послова НПМ са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђен циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода.

Сходно смерницама Поткомитета УН за превенцију тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака (у даљем тексту: СПТ) Заштитник грађана је установио посебну организациону јединицу у оквиру Стручне службе Заштитника грађана чији је основни задатак превентивно деловање у циљу одвраћања органа јавне власти и службених лица од било каквог облика злостављања или мучења, као и њихово усмеравање на стварање услова и поступање према лицима лишеним слободе у складу са важећим прописима и стандардима, све у циљу превенције тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака.

Предвиђено је да организационом јединицом НПМ руководи заменик заштитника грађана задужен за заштиту права лица лишених слободе. Осим што има истог руководиоца, та превентивна јединица је функционално одвојена од организационе јединице за заштиту права лица лишених слободе која, поступајући по притужбама лица лишених слободе на повреду права, има реактивну функцију.

Урађен је предлог описа послова посебне организационе јединице НПМ. Поред посета местима лишења слободе, одређено је да ће НПМ састављати извештаје о обављеним посетама посећеним установама, као и периодичне извештаје о раду, упућивати препоруке надлежним државним органима, иницирати акта Заштитника грађана којим се предлажу закони и измене закона у вези са превенцијом тортуре. У оквиру послова НПМ предвиђена је и непосредна сарадња са СПТ и другим међународним механизмима за заштиту људских права и превенцију тортуре, са државним органима, националним механизмима за превенцију тортуре других земаља и невладиним

организацијама, као и израда и вођење базе података и посебног подсајта НПМ на сајту Заштитника грађана.

Урађен је и предлог систематизације радних места, како би се, уз довољан број извршилаца, уједно обезбедио и принцип равнотеже полова и баланс различитих области професионалног знања, како је предвиђено чланом 18. Опционог протокола.

У циљу упознавања органа управе и јавности са улогом, надлежношћу и овлашћењима НПМ, Заштитник грађана је доставио посебно штампану брошуру свим полицијским управама, заводима за извршење кривичних санкција, психијатријским болницама, стационарним установама социјалне заштите, као и Управи за извршење кривичних санкција, односно министарствима под чијом су надлежношћу те установе. Лифлет је, поред српског, штампан и на албанском и мађарском језику.

Округли сто на коме је представљен НПМ

Заштитник грађана је 13. децембра 2011. године у Београду, уз подршку Мисије ОЕБС у Србији, одржао округли сто на коме је представљен НПМ. На том скупу су осим заменика заштитника грађана који руководи НПМ и представника Покрајинског заштитника грађана – омбудсмана АП Војводине, присуствовали и представници цивилног друштва који су током јавне расправе показали жељу за учешћем у НПМ, представници државних органа, међународних организација, академске јавности и медија.

Такође, одржан је велики број предавања о правима лица лишених слободe судијама, јавним тужиоцима, полицијским и затворским службеницима, полазницима Правосудне академије, студентима, новинарима и представницима цивилног друштва ради упознавања са надлежношћу и улогом НПМ у спречавању мучења и других облика злостављања.

Постављена је посебна интернет страница НПМ, на адреси <http://www.npm.rs>, која садржи активности НПМ, информације о посетама, препоруке упућене органима, публикације и др. На интернет страници су доступни и релевантни домаћи и међународни прописи и стандарди. Интернет страница је доступна на српском језику и енглеском језику.

Донет је План посета НПМ за 2012. годину који је сачињен у складу са договором Заштитника грађана, омбудсмана АП Војводине и организација цивилног друштва изабраних путем јавног позива, ради системског праћења положаја лица лишених слободe.

Сачињен је нацрт Методологије обављања посета НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободe, која се заснива на претходно донетој методологији Превентивног механизма Заштитника грађана за мониторинг установа у којима су смештена лица лишена слободe. Ради ефикаснијег и систематичнијег рада сачињени су упитници које чланови тима користе, односно попуњавају током посете, као и збирке извода из релевантних прописа и стандарда у одређеним областима рада.

У циљу евалуације методологије посета затворским установама, Заштитник грађана је 5. децембра 2011. године обавио пилот посету VII павиљону у Казнено–поправном заводу у Пожаревцу – Забели. У саставу тима који је предводио заменик заштитника грађана за заштиту права лица лишених слободe и руководилац НПМ били су запослени у Стручној служби Заштитника грађана, један лекар специјалиста психијатарије и два лекара судске медицине, као и представник невладине организације Хелсиншки одбор за људска права у Србији. Циљ посете био је утврђивање постојања тортуре. Посета није била претходно најављена. Чланови мониторинг тима, подељени у три групе обишли су свих 90 ћелија, као и све остале просторије у павиљону. Лекари чланови тима обавили су кратке ненадзиране интервјуе са свих 240 осуђених понаособ у циљу прибављања информација о томе да ли су исти у протеклих шест месеци били изложени тортури или било ком облику злостављања.

Заштитник грађана је Народној скупштини и другим надлежним органима Републике Србије доставио извештај о спроведеним активностима на организовању НПМ, а у верзији на енглеском језику извештај је достављен и Поткомитету за превенцију тортуре.

3. МАНДАТ, МЕТОДОЛОГИЈА И ЦИЉЕВИ НПМ

НПМ у свом раду има искључиво превентивни приступ. НПМ не врши контролу законитости и правилности рада надлежних органа у појединачним случајевима, већ о томе благовремено обавештава организациону јединицу Заштитника грађана која поступа по притужбама лица лишених слободе.

Мониторинг установа у којима се налазе лица лишена слободе спроводи се преваходно путем посета тим установама, као и прикупљањем података о третману ових лица и условима боравка, а посебно из упитника које установе попуњавају и достављају на захтев НПМ, извештаја о раду тих установа и др.

Методологија НПМ препознаје следеће врсте посета: редовне, посете ради праћења поступања по препорукама (*follow-up*), тематске и ванредне (*ad hoc*). Посете могу бити најављене и ненајављене.

НПМ је овлашћен да редовно проверава третман лица лишених слободе у установама детенције, да даје препоруке надлежним органима у циљу побољшања третмана и положаја лица лишених слободе и спречавања тортуре, у складу са одредбама Опционог протокола. НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају.

У склопу припреме посете установи, разматрају се постојеће информације о установи. Врши се подела задужења, тако што се тим за посету по правилу дели у тематске групе за сваку област посматрања. У циљу повећања ефикасности у прикупљању релевантних информација током посете, свим члановима тима се унапред доставља радни материјал (упитници, структура и модели делова извештаја), који им служи као водич за мониторинг.

Тимови НПМ за посете установама у којима су смештена лица лишена слободе су мултидисциплинарни, по правилу састављени од искусних правника, психијатара, форензичара, специјалних педагога и сл.

Редовне посете се, по правилу, обављају по унапред одређеним фазама. Прва фаза је разговор са руководством установе, други део је заједнички обилазак установе. У трећој фази, представници тематских група тима НПМ (правна, третманска, безбедносна, здравствена група), обављају разговоре са руководиоцима референтних служби и врше увид у релевантну документацију. У четвртој фази обављају се разговори са лицима лишеним слободе, а у петој фази се након кратког састанка тима НПМ обавља завршни разговор са руководством установе на ком се износе прелиминарни утисци о посети и уоченом стању. Поступање по утврђеним фазама није обавезно и зависи од врсте посете.

У складу са методологијом рада, извештаји се по правилу сачињавају по унапред утврђеној структури. Међутим, у зависности од врсте посете и података који се прикупљају током конкретне посете, унапред задата структура извештаја се може изменити и прилагодити карактеру посете. У извештајима о посетама установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе НПМ утврђује услове и околности који могу погодovati настанку било ког облика злостављања и упућује препоруке за отклањање уочених недостатака. Када НПМ утврди да одређени услови и околности могу погодovati настанку злостављања, упућује посећеној установи препоруке како би та установа унапредила поступање и ускладила га са важећим прописима и стандардима. Уз упућену препоруку наводе се и релевантни прописи и стандарди са којима би требало ускладити поступање. Извештаји се достављају посећеној установи и надлежном министарству, којима се по правилу оставља рок у ком је потребно да се изјасне о поступању по упућеним препорукама. Након тога се по потреби са посећеном установом, односно ресорним министарством успоставља дијалог са циљем сагледавања стања у посећеној установи и систему као целини, пре свега ради изналажења најбољег начина за спровођење препорука које је НПМ упутио након обављене посете.

У циљу одржавања равнотеже између поверљивости и транспарентности у раду, НПМ извештај о посети установи, у којем су анонимизовани сви лични подаци, објављује након пријема одговора посећених установа и надлежног министарства о предузетим активностима ради поступања по препорукама из извештаја НПМ. Извештаји и одговори органа објављују се на интернет страници Заштитника грађана и подстраници НПМ.

Методологијом НПМ предвиђено је да се посебна пажња посвети заштити од евентуалне одмазде лица лишених слободе, запослених у установама детенције, као и свих осталих лица која су имала контакт са НПМ, пружила

му информације о поступању према лицима лишеним слободе или указала на појаву злостављања. У методологији посебан значај је посвећен предупређењу појаве одмазде на тај начин што се штити извор информација, односно подаци о лицима која су пружила информације. Уколико је њихов идентитет препознат, НПМ своју превентивну активност остварује путем накнадних посета тим лицима и праћењем њиховог положаја, односно опхођења запослених у установама детенције према њима. Осим тога, одговорним лицима предочава се да предузимање одмазде према лицима која су сарађивала са НПМ није дозвољено.

Методологијом НПМ предвиђене су интензивне активности у циљу борбе против некажњивости за тортуру или било ког другог облика злостављања. Надлежним органима указује се на појаве, односно поступања која представљају тортуру, односно злостављање, уз очекивање да ће у тим случајевима предузети расположиве мере и активности из своје надлежности у циљу утврђивања одговорности запослених.

Тим НПМ са представницима Савета Европе

У циљу даљег унапређења ефикасности током посета НПМ и развоја методологије рада НПМ је током 2020. године уз подршку Савета Европе приступио ревидирању Методологије и мониторинг упитника који се користе приликом посета местима детенције.

Законом о странцима из 2018. године надлежности НПМ су проширене и на вршење надзора над поступцима принудних удаљења странаца⁷.

⁷ „Службени гласник РС“, број 24/18 и 31/19, члан 82.

4. САРАДЊА НПМ 2011-2021. ГОДИНЕ

4.1. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА

НПМ од свог оснивања континуирано развија и јача регионалну и међународну сарадњу на билатералном и мултилатералном плану са релевантним актерима на пољу превенције тортуре. Сарадња са мониторинг механизмима за превенцију тортуре других држава унапређује се кроз сарадњу у оквиру стручних мрежа, реализацију студијских посета и учешћем на састанцима и тематским конференцијама.

У контексту јачања свести о превенцији тортуре НПМ је 2014. године у сарадњи са Мисијом ОЕБС-а у Србији и УНХЦР-ом организовао *Први Југо-источно-евројски форум механизма предвиђених Ојционим протоколом уз Конвенцију против торшуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и посшуйака* и конференцију *Превенција торшуре и других облика мучења и борба против некажњивости* посвећену продубљивању сарадње између државних органа и националних механизма за превенцију тортуре.

НПМ активно учествује на конференцијама посвећеним заштити права миграната. Током избегличке/мигрантске кризе, поред интензивног праћења поштовања права миграната, НПМ је организовао догађаје ради покретања дијалога између релевантних актера о изазовима у остваривању права миграната. Усвајањем *Декларације о заштити и промовисању права избејлица и миграната* у новембру 2015. године завршена је међународна конференција у организацији Заштитника грађана на тему изазова у остваривању људских права током избегличке/мигрантске кризе.

Представници НПМ присуствовали су бројним међународним конференцијама на којима су представљали резултате свог рада, али и упознавали се искуствима и трендовима у области превенције тортуре и начинима функционисања мониторинг механизма.

Препознатљивост НПМ на пољу превенције тортуре пробудила је интересовање мониторинг механизма других земаља за разменом искустава, те је НПМ угостио представнике НПМ Грузије, Јавних монитора из Русије, НПМ Украјине (2014. године) као и представнике Институције за људска права и равноправност Републике Турске (2019. године). Током свих посета страних делегација, осим представљања српског НПМ, методологије

рада и аспеката којима српски НПМ у свом раду посвећује посебну пажњу, обављене су и студијске посете установама где се налазе или се могу налазити лица лишена слободе.

Представници НПМ су у циљу подстицања даље сарадње и размене добрих пракси, између осталог, боравили и у студијским посетама мониторинг механизмима у Албанији, Данској, Словенији, Шпанији (2012. године) као и Браниоцу људских права Јерменије (2016. године) и Институцији за људска права и равноправност Републике Турске (2019. године).

У циљу подизања и оснаживања капацитета и повећања видљивости НПМ у Републици Србији, Мисија ОЕБС у Србији пружила је значајну подршку активностима усмереним на промоцију рада и улоге НПМ, едукацију запослених и реализацију студијских посета као и подршку успостављању сарадње са мониторинг механизмима за превенцију тортуре других европских земаља, механизмима Уједињених нација и Савета Европе за превенцију тортуре и другим релевантним партнерима.

У области азила и миграција НПМ активно сарађује са Канцеларијом Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице (у даљем тексту: УНХЦР) од 2014. године. УНХЦР је пружио значајну подршку посебно кад је реч о реализацији НПМ посета установама које су надлежне у поступању према тражиоцима азила и избеглицама, као и за ангажовање преводилаца током посета центрима за азил, прихватним центрима, Прихватилишту за странце и сл.

НПМ од свог оснивања остварује активну и конструктивну сарадњу и са Асоцијацијом за превенцију тортуре (АПТ) и Европском агенцијом за грађанску и обалску стражу (ФРОНТЕКС).

НПМ је приликом састанака са високим представницима међународних организација организовао и заједничке посете местима детенције: 2012. године са чланицом Поткомитета Уједињених нација за спречавање тортуре Мари Амос, 2013. године са тадашњом Високом комесарком Уједињених нација за људска права Наванетем Пилај, а 2013. и 2015. године са тадашњим Комесаром Савета Европе за људска права Нилсом Муижниексом. Такође, представници НПМ су се 2017. године састали и са Специјалним известиоцем Уједињених нација за тортuru и друге сурове, нељудске или понижавајуће поступке или казне Нилсом Мелцером који је боравио у радној посети Републици Србији.

Поводом обележавања 30 година од оснивања Европског комитета за спречавање мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања (ЦПТ), 2019. године у Стразбуру, одржан је састанак НПМ држава чланица Савета Европе посвећен обезбеђивању ефикасног спровођења заштитних мера ради превенције тортуре у првим сатима полицијског призора, на којем су учествовали и представници НПМ Србије.

У оквиру заједничког програма Европске уније и Савета Европе „Хоризонтална средства за Западни Балкан и Турску“, у склопу пројекта *Јачање*

заштити људских права лица лишених слободe и осуђених лица у Србији, штампане су три компилације препорука НПМ и то: „Преглед налаза и препорука Заштитника грађана о заштити особа са менталним сметњама у социјалним и здравственим установама (2011–2016)“, „Преглед налаза и препорука Заштитника грађана о заштити права задржаних лица у полицијским станицама (2008–2017)“ и „Преглед налаза и препорука Заштитника грађана о заштити права лица лишених слободe (2008–2017)“.⁸ У оквиру овог програма организоване су и обуке за представнике удружења са којима НПМ има закључене споразуме о сарадњи чији циљ је било упознавање представника удружења са стандардима ЦПТ и методологијом рада НПМ приликом посета местима где се налазе или се могу налазити лица лишена слободe. Посебно значајно за унапређење рада НПМ је сарадња која је у оквиру пројекта организована са међународним експертом, чланом ЦПТ Џорџем Тугушијем а као резултат те сарадње ревидирана је НПМ методологија за обављање посета установама у којим се налазе лица лишена слободe, као и мониторинг упитници који се користе приликом посета.

Представници НПМ имали су и састанке са делегацијом ЦПТ приликом њихових периодичних и *ad hoc* посета Републици Србији на којима су представљали своје налазе о затеченом стању у посећеним установама у погледу превенције тортуре. Последњи састанак био је у марту 2021. године када је делегација ЦПТ била у редовној посети Републици Србији.

На Међународни дан жена, 8. марта 2021. године, српски НПМ је по први пут са АПТ и још 36 мониторинг тела из читавог света потписао заједничку изјаву којом се позивају сви државни органи на континуирано деловање у циљу заштите жена у затвору.

Препознајући значај континуираног усавршавања, представници НПМ учествовали су на бројним обукама, радионицама и семинарима. НПМ као члан Радне групе Европске мреже националних институција за људска права (ЕННХРИ) за азил и миграције веома активно учествује у свим активностима Радне групе. НПМ је учествовао у пројекту ЕННХРИ који је посвећен праћењу поступања према мигрантима на границама и доставио свој прилог за регионални извештај⁹.

У свом првом извештају¹⁰ из посете једној земљи, Удружење Посматрачи националних механизма за превенцију тортуре¹¹ похвалило је транспарентан приступ и сарадњу српског НПМ и дало предлоге за унапређење методолошког приступа. НПМ је многе предлоге из Извештаја прихватио и имплементирао.

⁸ Доступно на: https://npm.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=850:публикације-савета-европе-у-оквиру-пројекта-јачање-људских-права-притворених-и-осуђених-лица-у-републици-србији&catid=90:2011-10-24-12-48-00&Itemid=77.

⁹ Доступно на: <https://ennhri.org/wp-content/uploads/2021/08/Serbian-National-Report.pdf>

¹⁰ Доступно на: https://npm.rs/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=90&Itemid=77.

¹¹ Observatory of National Preventive Mechanisms Against Torture (NPM Obs.).

Заменица заштитника грађана и руководилац НПМ др Наташа Тањевић изабрана је 2021. године за члана Одбора Мреже независних институција за притужбе на полицију (ИПКАН) у чијем раду активно учествује.

У склопу извештајних активности НПМ је 2015. године доставио своја запажања Комитету против тортуре уочи разматрања Другог периодичног извештаја Републике Србије. Такође, НПМ је 2021. године доставио своја запажања о примени Конвенције против тортуре уочи разматрања Трећег периодичног извештаја Републике Србији на 72. седници Комитета.

НПМ своје годишње извештаје о раду, у складу са законском обавезом доставља Народној Скупштини Републике Србије, а ради упознавања и другим државним органима. Такође, ове извештаје НПМ редовно доставља и СПТ, ЦПТ, АПТ и другим релевантним међународним организацијама.

НПМ се радо одазива и на бројне позиве за достављање прилога о добрим праксама и изазовима на теме из оквира свог мандата.

4.2. МРЕЖА НПМ ЗЕМАЉА ЈУГОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

На иницијативу Заштитника грађана, Мрежа НПМ земаља Југоисточне Европе (у даљем тексту: НПМ Мрежа) оформљена је у марту 2013. године на састанку у Београду уз значајну подршку Мисије ОЕБС у Србији, посебно при формирању Медицинске групе у оквиру ове Мреже. Оснивачи НПМ Мреже су мониторинг механизми Албаније, Хрватске, Северне Македоније, Црне Горе, Словеније и Србије. Касније, у чланство примљени су и мониторинг механизми Бугарске, Грчке, Мађарске, Румуније и Аустрије, док статус посматрача имају мониторинг механизми Босне и Херцеговине и Косова*.

Исте године у октобру месецу, такође у Београду, окупили су се чланови Медицинске групе НПМ Мреже, који су анализирали постојеће стање у региону, улогу лекара у раду НПМ, као и важеће стандарде у области заштите права на здравствену заштиту лица лишених слободе.

Сарадња између националних превентивних механизма у Југоисточној Европи је замишљена да функционише на бази размене искустава, као и синергије настале са заједничким циљем: повећање ефикасности националних превентивних механизма у циљу искорењивања тортуре у установама у којима се налазе лица лишена слободе.

Након оснивања, 2013. године, сарадња у оквиру НПМ Мреже настала је 2014. када су се њени чланови окупили у Љубљани где је одржан састанак на тему методологије израде НПМ извештаја.

Наредне године одржан је састанак у организацији НПМ Албаније посвећен развијању посебне методологије за мониторинг у контексту избегличке кризе и миграција, и конференција Тражиоци азила, мигранти – третман у Југоисточној Европи.

Први сасијанак НПМ Мреже у Београду 2013. године

Током 2016. године одржана су четири састанака НПМ Мреже и то у Салцбургу, Бечу, Загребу и Београду. Услови смештаја и третман у установама социјалне заштите са посебним фокусом на домове за старија лица и ограничења слободе уз прекомерну медикацију били су тема састанка НПМ Мреже у Салцбургу, док су чланови НПМ Мреже на састанку у Бечу дискутовали о домовима за старија лица, односно стандардима поступања према особама смештеним у установе социјалне заштите. Унапређење праћења поступања по препорукама националних механизма, имплементација Стандардних минималних правила УН за поступање према затвореницима – Манделина правила, као и улога НПМ у заштити избеглица и миграната су теме којима је био посвећен састанак у Загребу, док је састанак НПМ Мреже у Београду имао за тему превентивни приступ у заштити људских права избеглица и миграната.

НПМ Србије је, као председавајући НПМ Мрежом 2017. године у Београду организовао два састанка. Први у мају на тему поступање према особама са менталним сметњама у детенцији, а други у децембру посвећен методологији посета установама детенције“. Представници НПМ учествовали су на трећем састанку НПМ Мреже, који је одржан у Подгорици на тему здравствена заштита у затворима и психијатријским установама.

Састанак НПМ Мреже у Београду 2017. године

Притвор у контексту миграција и делотворне алтернативе и превенција суицида и предозирање у установама детенције су биле теме састанака који је одржан 2018. године. Исте године НПМ Србије председавао је Медицинском групом у оквиру НПМ Мреже.

У 2019. години представници НПМ учествовали су на два састанка НПМ Мреже који су одржани у Скопљу и то са фокусом на превенцију одмазде и специфичне потребе малолетника у установама детенције.

Српски НПМ је 12. и 13. октобра, као и 7. децембра 2020. године учествовао на састанку НПМ Мреже, којим је председавао НПМ Хрватске, а који је због епидемиолошке ситуације, организован путем интернета. Тема састанака било је поступање полиције према доведеним и задржаним лицима у првим сатима лишења слободе, односно начин остваривања и поштовања њихових основних права, која су уједно и гаранција против злостављања: права да о свом лишењу слободе обавесте члана породице или друго блиско лице, права на браниоца и права на лекарски преглед. Поред наведеног, пажња је била посвећена и размени искуства у вези са начином планирања посета, прикупљања информација од значаја за планирање посета, прослеђивања информација и сл.

Као председавајући Медицинском групом НПМ Мреже, српски НПМ је 22. децембра 2020. године организовао онлајн састанак како би скренуо пажњу на потребу праћења поступања према зависницима од психоактивних супстанци, посебно осетљивој категорији лица лишених слободе. Том приликом представљен је Тематски извештај „Праћење поступања према зависницима од психоактивних супстанци у установама за извршење

кривичних санкција¹² сачињен након пет посета казнено-поправним заводима и пет посета окружним затворима, које су реализоване током 2019. и 2020. године у циљу праћења поступања према овој категорији лица.

Сасијанак НПМ мреже у Београду 2020. године

У 2021. години, српски НПМ је учествовао на два састанка НПМ Мреже, којима је председавао НПМ Мађарске. Први састанак је био посвећен остваривању мандата НПМ у условима епидемије болести COVID-19, а други техникама интервјуисања осетљивих категорија лица лишених слободе.

4.3. САРАДЊА СА ДРЖАВНИМ ОРГАНИМА

Однос између НПМ и државних органа базиран је на принципу поверења и сарадње. Установе у којима се налазе лица лишена слободе, а које је НПМ посетио током претходних десет година у највећем броју оствариле су добру сарадњу која је омогућила поступање НПМ у складу са његовим мандатом¹³.

¹² Доступно на: https://npm.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=1026:праћење-поступања-према-зависницима-од-психоактивних-супстанци-у-заводима-за-извршење-кривичних-санкција&catid=89&Itemid=82.

¹³ Омогућавање најављених и ненајављених посета установама детенције, приступ свим просторијама и инсталацијама, увид у све податке, као и обављање разговора са свим лицима лишеним слободе, запосленима и било којим другим лицима по избору НПМ.

Пример добре праксе у овом смислу представља сарадња са Министарством унутрашњих послова (у даљем тексту: МУП), посебно имајући у виду да су све посете полицијским станицама последњих година ненајављене, а поједине и ноћне, као и са Управом за извршење кривичних санкција, с обзиром на то да су посете установама за извршење кривичних санкција обављане несметано, без обзира на то да ли су најављене или ненајављене, дневне или ноћне. Изузетно добру сарадњу НПМ је остварио и са Комесаријатом за избеглице и миграције и Министарством одбране, односно Војском Србије. Такође, сви органи управе надлежни за установе које НПМ посећује одредили су контакт особу задужену за комуникацију, односно сарадњу са НПМ.

У циљу успостављања континуираног дијалога у вези са могућим мерама спровођења препорука НПМ и унапређења сарадње у области превенције тортуре, НПМ редовно одржава састанке са надлежним органима, пре свега са представницима Комисије за спровођење стандарда полицијског поступања у области превенције тортуре Министарства унутрашњих послова, Управе за извршење кривичних санкција, Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Комесаријата за избеглице и миграције, Управе граничне полиције.

На састанцима је указивано на основне изазове који се односе на положај лица лишених слободе и услове у којима она бораве, као и на кључна запажања мониторинг тимова НПМ приликом посета местима у којима се налазе или могу наћи лица лишена слободе.

4.4. УЧЕШЋЕ ПОКРАЈИНСКОГ ОМБУДСМАНА И ЦИВИЛНОГ СЕКТОРА У АКТИВНОСТИМА НПМ

Заштитник грађана и Покрајински заштитник грађана – омбудсман АП Војводине (у даљем тексту: Покрајински омбудсман) су 12. децембра 2011. године потписали Меморандум о сарадњи којим се ближе уређује сарадња Заштитника грађана у обављању послова НПМ са Покрајинским омбудсманом. Меморандумом је предвиђено да се та сарадња остварује тако што ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама на територији АП Војводине у којима су смештена лица лишена слободе. Такође, предвиђено је и да Покрајински омбудсман учествује у планирању посета тим установама, сачињавању извештаја, препорука, мишљења и других аката НПМ.

У оквиру остваривања мандата НПМ је кроз закључене споразуме о сарадњи сарађивао са великим бројем организација цивилног друштва: Комитет

правника за људска права (ЈУКОМ), Београдски центар за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Дијалог – Ваљево, Међународна мрежа помоћи (ИАН), Одбор за људска права – Ваљево, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом (МДРИ-С), Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Центар за интеграцију младих, Група 484, А11 – Иницијатива за економска и социјална права и Центар за људска права – Ниш.

Пошћисивање Споразума о сарадњи, 2020. година

Закљученим споразумима, свако удружење је преузело обавезу да учествује у праћењу положаја лица лишених слободе у појединим областима рада НПМ, неке у појединим врстама установа (полицијске станице, притвор, затвор, психијатријске болнице, резиденцијалне установе социјалне заштите, центри за азил и прихватилишта за странце), а поједине у односу на нарочито осетљиве групе (малолетнике, жене, особе са инвалидитетом).

У раду НПМ ангажовани су и спољни врхунски стручњаци у области форензичке медицине, психијатрије, специјалне едукације и рехабилитације и сл, чије ангажовање доприноси квалитету рада НПМ.

За сарадњу НПМ и организација цивилног друштва и спољних експерата веома је важно да сви они прођу обуку о раду, мандату и методологији рада НПМ, да буду упознати са свим међународним стандардима који се односе на превенцију тортуре, да буду укључени у све фазе рада НПМ (фази припреме, спровођења посете и израде извештаја).

Тим НПМ у њосеџи КПЗ Панчево

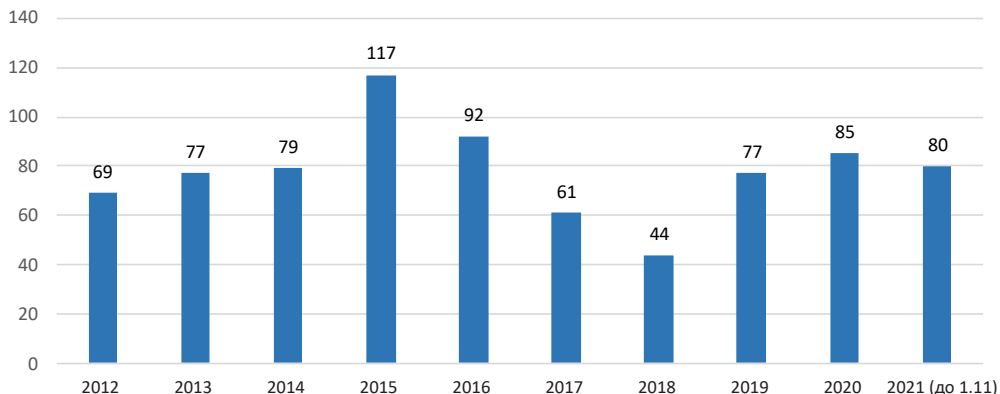

Тим НПМ у њосеџи СБПБ „Свеџи Врачеви“ у Новом Кнежевцу

5. АКТИВНОСТИ НПМ – ПОСЕТЕ (2011-2021)

На почетку рада НПМ у плану је било да се за прве четири године рада посете све установе у којима се налазе лица лишена слободe у циљу сагледавања стања у установама у погледу поштовања права лица лишених слободe и предузимања активности у циљу превенције тортуре и унапређења стања у области.

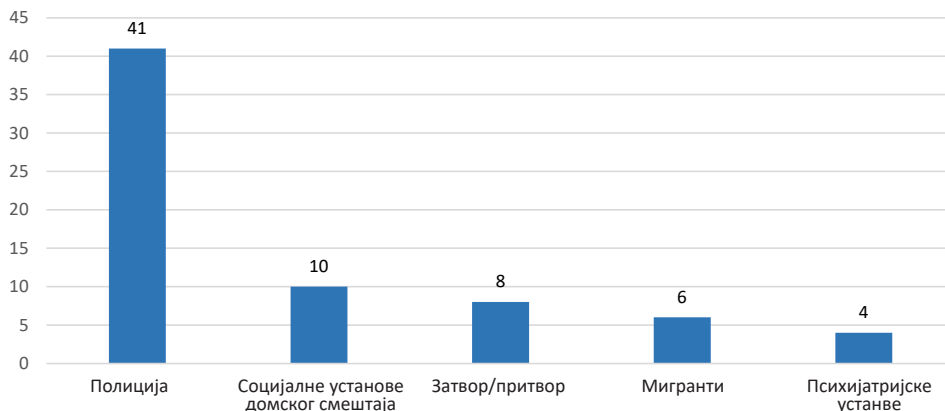
Од почетка рада до дана сачињавања ове публикације НПМ је обавио 781 посету местима на којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободe.

2012. година

НПМ је 2012. године обавио 69 посета местима на којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободe.

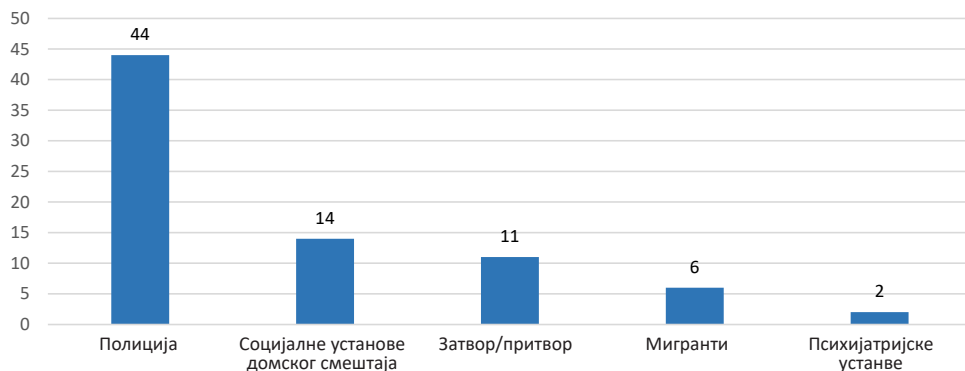
На основу обављених посета, НПМ је посећеним установама достављао извештаје о посетама, са препорукама о начину на који би требало отклонити услове и околности које могу погодовати настанку злостављања. Уз сваку упућену препоруку, осим утврђених чињеница, односно недостатака у раду, наведени су и релевантни прописи и стандарди са којима посећена установа, односно надлежни орган треба да усклади поступање. Сачињени извештаји су достављени посећеним установама и надлежним министарствима, а по потреби су организовани састанци на којим су разматране могућности за имплементацију препорука. Сачињено је 52 извештаја и упућено 229 препорука.

2013. година

НПМ је у овој години обавио 77 посета местима на којима се налазе лица лишена слободе. По први пут посећено је 13 приватних домова за старе, а обављена су и 4 мониторинга прихвата лица враћених у поступку реадмисије на Аеродрому „Никола Тесла“ у Београду.

Сачињено је 47 извештаја о обављеним посетама установама у којима су смештена лица лишена слободе са 263 препоруке за унапређење поступања.

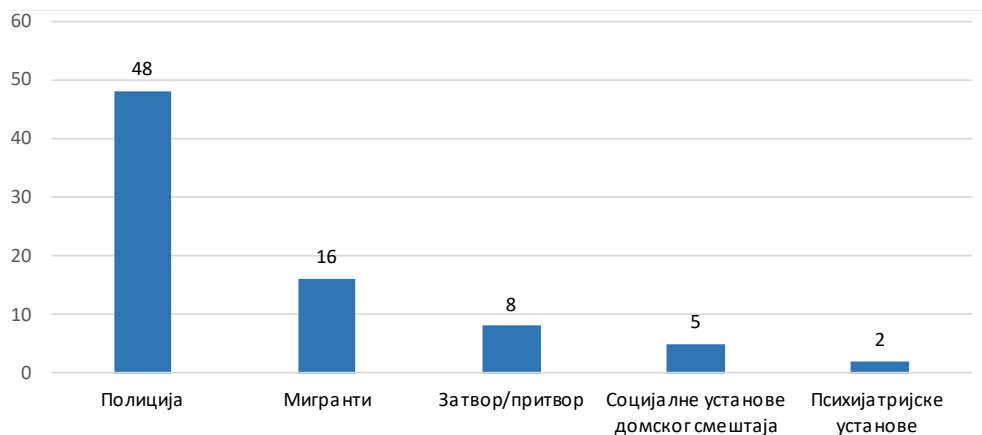

2014. година

НПМ је у овој години обавио 79 посета и то 38 редовних и 41 тематску посету. У овој години спроведена је прва ноћна ненајављена посета полицијској управи Крушевац. Након тога, планом посета за 2015. годину предвиђено је да се најчешће спроводе ненајављене посете, што је у даљем раду НПМ постала честа пракса, а током 2020. и 2021. године све

посете полицијским станицама биле су ненајављене. НПМ је у овој години посебну пажњу посветио тематским посетама које се односе на превенцију злостављања избеглица и миграната у Републици Србији.

На основу обављених посета, посећеним установама достављено је 43 извештаја о посетама, а надлежним органима упућено 345 препорука за унапређење поступања и отклањање утврђених недостатака у раду који могу довести или доводе до тортуре или злостављања.

2015. година

НПМ је током 2015. године обавио велики број посета пратећи поступање према мигрантима и тражиоцима азила, будући да је у том периоду велики број миграната и избеглица пролазио кроз Републику Србију на путу ка земљама Западне Европе. Тако је 2015. године обављено 117 посета местима где се налазе или се могу наћи лица лишена слободе, од чега су половину чиниле посете обављене у циљу праћења поступања према избеглицама/мигрантима.

Надлежним органима укупно је упућено 265 препорука за унапређење поступања.

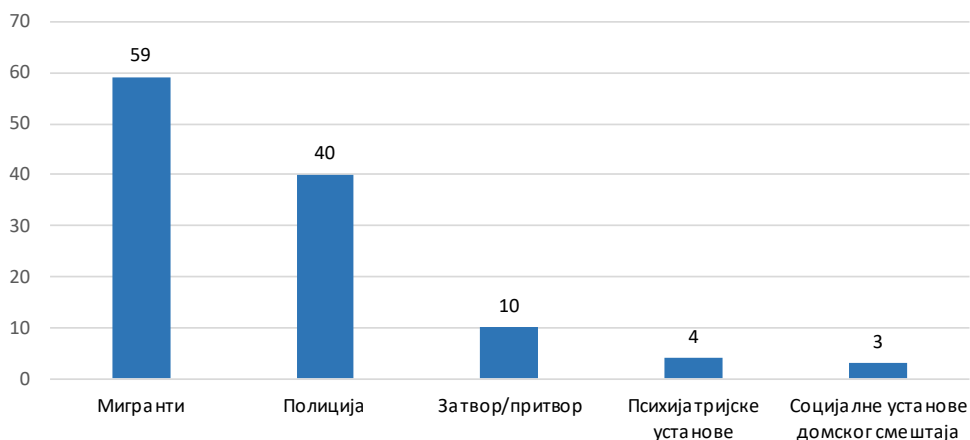
Уз подршку УНХЦР, НПМ је током 2015. године у сарадњи са Београдским центром за људска права обавио 59 тематских посета установама које су надлежне у поступању према тражиоцима азила и избеглицама.

Праћењем присилног враћања особа чији су захтеви за азил одбијени у земљама ЕУ постигнут је значајан превентивни елемент у заштити од мучења и других облика суровог, нечовечног и понижавајућег поступања. Наиме, НПМ је у 2015. години започео праћење присилног враћања грађана Србије из земаља Европске уније којима нису прихваћени захтеви за азил. Представник НПМ пратио је поступање полиције према лицима која су посебним чартер летом враћена из Диселдорфа у Србију. Присилно

враћање спроведено је у сарадњи полиција Немачке, Холандије, Белгије и Србије, а у организацији Европске агенције за граничну и обалску стражу (ФРОНТЕКС).

Исте године, посебна пажња била је посвећена и праћењу поступања по препорукама ЦПТ, упућеним кроз претходне извештаје о посетама Републици Србији. У складу са наведеним, НПМ је обавио четири посете: Специјалној затворској болници у Београду, Казнено-поправном заводу у Пожаревацу – Забели, Клиници за психијатријске болести „Др Лаза Лазаревић“ и Специјалној болници за психијатријске болести „Горња Топоница“.

У овој години, НПМ је обавио седам тематских посета у циљу испитивања навода о тортури. Обављене су четири посете заводима (КПЗ Ниш, КПЗ Пожаревац – Забела, ОЗ Лесковац и притворска јединица ОЗ Београд) и три посете седиштима полицијских управа (ПУ Ниш, ПУ Лесковац и ПУ Пожаревац). Посете су биле ненајављене и спроведене су у вечерњим часовима. Без присуства припадника органа власти, интервјуисано је укупно 210 лица лишених слободе од којих нико није изнео наводе о тортури.

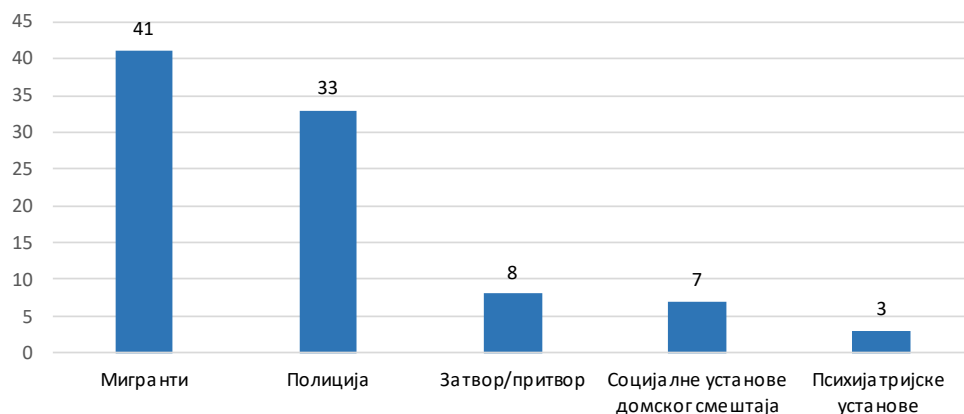
2016. година

Током 2016. године, НПМ је обавио 92 посете установама у којима су смештена лица лишена слободе, а надлежним органима и посећеним установама упућено је укупно 318 препорука за отклањање утврђених недостатака у раду, који могу довести или доводе до злостављања.

Уз подршку УНХЦР, НПМ је и током 2016. године обавио бројне тематске посете установама које су надлежне за поступање према тражиоцима азила и избеглицама. У тематским извештајима о посетама упућене су 72 препоруке за унапређење поступања.

Током 2016. године, НПМ се по први пут бавио положајем трансродних лица лишених слободе. Надлежним органима је препоручено да се

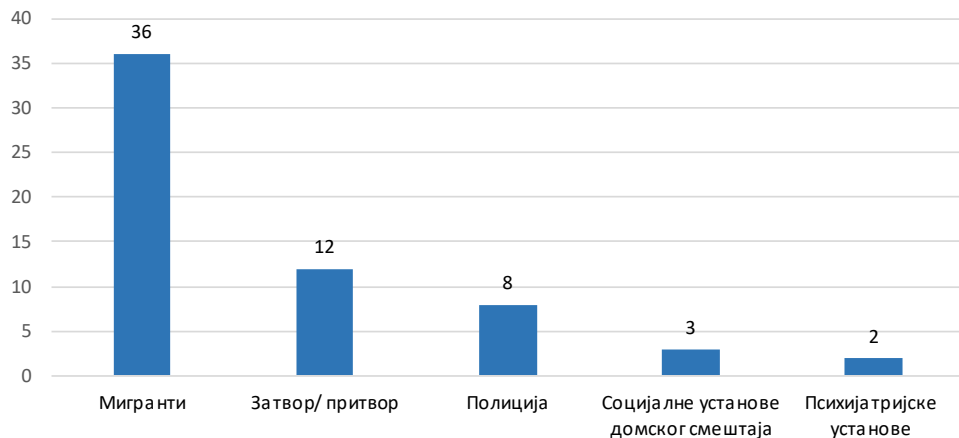
трансродној особи омогући да при пријему у завод изабере да ли ће њен лични претрес и преглед тела обављати само службено лице одређеног пола или ће се обављати комбиновани лични претрес и преглед тела, да се службеници трансродним особама обраћају у роду којем те особе осећају припадност, осим ако особа другачије не затражи, као и да се спроведу одговарајуће обуке за запослене о начину поступања према лезбејкама, гејевима, бисексуалним, трансродним и интерсекс затвореницима.

2017. година

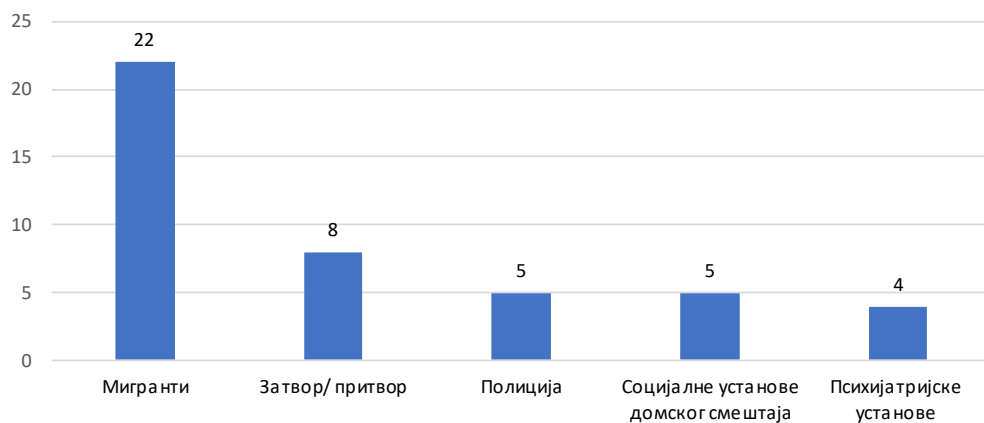
НПМ је током 2017. године обавио 61 посету установама у којима су смештена лица лишена слободе, а надлежним органима и посећеним институцијама упућено је укупно 309 препорука.

Поред тематских посета обављених ради праћења поступања према избеглицама и мигрантима, у овој години НПМ је пажњу посветио и праћењу поступања завода за извршење кривичних санкција по раније упућеним препорукама НПМ те је обављено 8 контролних посета (ОЗ Панчево, КПЗ Сремска Митровица, КПЗ Ниш, ОЗ Нови Сад, ОЗ Београд, ВПД Крушевац, КПЗ Београд и КПЗ Београд – Падинска Скела). Такође, обављене су и три системске посете (КПЗ Ћуприја, ОЗ Врање и ОЗ Нови Пазар) и једна тематска (Специјалној затворској болници). Посете полицијским станицама биле су усмерене на праћење поступања по раније упућеним препорукама НПМ и препорукама из Извештаја о посети ЦПТ Републици Србији 2015. године као и ради праћења поступања према задржаним лицима.

2018. година

Током 2018. године, НПМ је обавио 44 посете установама у којима се налазе или се могу наћи лица лишена слободе. Током овог периода НПМ је сачинио 40 извештаја о посетама у којима је упућено 296 препорука.

У циљу праћења поступања надлежних органа према избеглицама и мигрантима поред прихватних центара и центара за азил посећени су и гранични прелази Хоргош и Келебија, Регионални центар граничне полиције према Бугарској и Станица граничне полиције Београд као и транзитна зона на Аеродрому „Никола Тесла“. Пажња у овој години била је усмерена и на посете установама за извршење кривичних санкција те је поред три контролне, обављено и пет редовних системских посета (ОЗ Крушевац, ОЗ Зрењанин, ОЗ Ужице, КПЗ Београд-Падинска Сकेла, КПЗ Сомбор).

2019. година

У овој години обављено је 77 посета установама у којима се налазе или се могу наћи лица лишена слободе. Новина у односу на све претходне године је у томе што је у овој години НПМ започео са обављањем надзора над поступцима принудног удаљења странаца.

Сачињено је 24 извештаја о обављеним посетама и надзорима над принудним удаљењима странаца. Укупно је упућено 198 препорука, од којих су 195 из извештаја о обављеним посетама местима на којима се налазе или се могу наћи лица лишена слободе.

По први пут НПМ је ове године обавио и 16 посета војним објектима¹⁴. Наиме, будући да су Законом о Војсци Србије прописане дисциплинске санкције које се могу изрећи због повреде војне дисциплине, а да неке од њих, у смислу Опционог протокола, представљају лишење слободе, НПМ је током 2019. године отпочео праксу посета војним објектима у којима се налазе просторије за извршење дисциплинских санкција које се састоје у забрани удаљења из посебних просторија у војном објекту. НПМ сматра да на овај начин Република Србија истовремено поступа и по препоруци Комитета министара Савета Европе државама чланицама да предузму мере заштите припадника оружаних снага од излагања мучењу или нечовечном или понижавајућем поступању или кажњавању, уз посвећивање посебне пажње осетљивијим категоријама као што су регрути. Осим тога, посете НПМ су облик цивилне и демократске контроле Војске Србије предвиђене Уставом, као и Законом о Војсци Србије, којим је прописано да демократску и цивилну контролу Војске Србије врше Народна скупштина, Заштитник грађана и други државни органи у складу са својим надлежностима, грађани и јавност.¹⁵

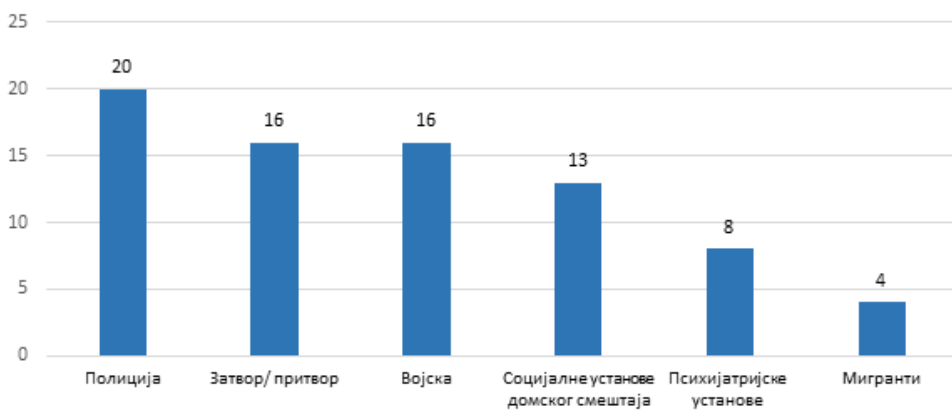
По први пут су обављене редовне посете свим клиникама за психијатрију при клиничким центрима (КЦ Крагујевац, КЦ Србије, КЦ Ниш, КЦ Војводине), Општој болници Јагодина – Служби за психијатрију, као и Центру за заштиту менталног здравља КЦ Ниш у чијем је саставу Одељење за дечју и адолесцентну психијатрију са стационаром. Посета Служби за психијатрију Опште болнице „Др Лаза К. Лазаревић“ у Шапцу обављена је заједно са представницима Институције за људска права и равноправност Републике Турске, у оквиру њихове студијске посете НПМ, док је посета Клиници за неурологију и психијатрију за децу и омладину обављена у склопу обележавања Међународног дана људских права.

Током ове године пажња НПМ била је усмерена и на установе социјалне заштите домског типа, те су поред редовних и контролних обављене и

¹⁴ Војни објекти у Јакову, Пожаревцу, Ваљеву, Шапцу, Панчеву, Бујановцу, Врању, Лесковцу, Нишу, Рашкој, Краљеву, Крушевцу, Бачкој Тополи, Сомбору, Новом Саду и Прокупљу.

¹⁵ Закон о Војсци Србије, чл. 29. ст. 3.

четири студијске посете са представницима НПМ Турске и представником Омбудсмана Холандије (Дом за стара лица Вождовац, Дом за лица ометена у менталном развоју „Срце у јабуци“, Центру за заштиту одојчади, деце и омладине и Стационару Центра), и пет тематских посета које су посвећене људским, сексуалним и репродуктивним правима жена са инвалидитетом (Дом за децу и омладину ометену у развоју „Ветерник“, Радна јединица за смештај одраслих и старијих са интелектуалним и менталним тешкоћама Тешица, Завод за смештај одраслих лица „Мале Пчелице“, Дом за децу и лица ометена у развоју „Др Никола Шуменковић“ у Стамници и Дом за смештај душевно оболелих лица „Свети Василије Острошки – Чудотворац“ Нови Бечеј)

2020. година

Посебно изазовна година за рад НПМ била је 2020. године, имајући у виду пандемију болести COVID-19¹⁶ која је донела бројне изазове за све земље света, укључујући и Републику Србију. У таквим ванредним околностима у оквиру којих Устав Републике Србије дозвољава неопходна одступања од људских и мањинских права, требало је обезбедити, с једне стране, све потребне активности у погледу организовања рада запослених, обезбеђивања безбедног и несметаног функционисања установа и спровођења мера заштите од могуће инфекције вирусом, а с друге стране, неопходно је било обезбедити функционисање НПМ у новонасталим околностима и прилагодити методологију рада НПМ те наставити са посетама местима лишења слободе, поштујући принцип нечињења штете.

¹⁶ Светска здравствена организација прогласила је 11. марта 2020. године пандемију COVID-19, а четири дана касније Влада Србије је увела ванредно стање на целој територији Републике Србије у циљу спречавања ширења ове заразне и смртоносне болести које је трајало од 15. марта до 6. маја 2020. године.

Пандемија болести COVID-19 посебно је утицала на осетљиве друштвене групе које се налазе у затвореним установама. НПМ је одмах након увођења ванредног стања проглашеног због пандемије заразне болести упутио дописе свим органима управе, у чијој су надлежности установе у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободe, у којима је НПМ још једном подсетио да је забрана мучења и нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања апсолутна и да заштитне мере које држава предузима у сузбијању COVID-19 никада не смеју резултирати ниједним обликом злостављања лица лишених слободe. Свим наведеним органима достављено је и саопштење ЦПТ од 20. марта 2020. године, у којем су изнети принципи који се односе на третман лица лишених слободe за време пандемије болести изазване корона вирусом и сви органи су позвани да се истих придржавају.

Током овог периода НПМ је интензивирао свој рад како би се проверило на који начин се у местима детенције спроводе мере у борби против ширења коронавируса и како се у овим околностима обезбеђује остваривање основних права лица лишених слободe и заштита од злостављања. Такође, у периоду трајања ванредног стања НПМ је отворио посебну телефонску линију која је била доступна свих 7 дана у недељи у периоду од 8,00-22,00 часа.

Уобичајена методологија НПМ је током посета у овом периоду била прилагођена околностима пандемије. Тим НПМ је посете обављао на начин да лица лишена слободe и запослене не излаже ризику од инфекције. Коришћена је заштитна опрема, одржавана препоручена физичка дистанца, а појединачни разговори су, где је то било могуће, обављани преко заштитног стакла.

Тим НПМ у њосеји КПЗ Сремска Мишровица

НПМ је током 2020. године обавио 85 посета установама у којима се налазе лица лишена слободе.

О обављеним посетама сачињено је укупно 37 извештаја и упућено 334 препорука.

Овај период обележио је велики број посета полицијским станицама, као и тематских посета које је НПМ обављао у циљу испитивања стања у појединим областима. С тим у вези, НПМ је током трајања ванредног стања обављао посете у циљу праћења примене принципа ЦПТ о поступању према лицима лишеним слободе за време пандемије болести COVID-19. Посећени су: КПЗ у Сремској Митровици, КПЗ Београд, ОЗ Београд, КПЗ Београд – Падинска Скела и Прихватилиште за странце у Падинској Скели¹⁷.

Поред наведеног, а препознајући да су зависници од психоактивних супстанци посебна група унутар затворске популације која захтева специјализован приступ, НПМ је у овој години обављао посете установама за извршење кривичних санкција с циљем отклањања околности које би могле погодovati настанку било ког облика злостављања. У оквиру наведеног посећено је пет казнено-поправних завода (КПЗ Сремска Митровица, КПЗ Београд, КПЗ Панчево, КПЗ Ниш, КПЗ Пожаревац) и пет окружних затвора (ОЗ Чачак, ОЗ Краљево, ОЗ Нови Сад, ОЗ Смедерево, ОЗ Београд).

НПМ је у овом периоду пажњу посветио и тематским посетама установама у којима се на лечењу налазе форензички пацијенти ради праћења поступања према лицима на извршењу мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, обавезног лечења наркомана и обавезног лечења алкохоличара, као и на извршењу одговарајућих заштитних мера изречених у прекршајном поступку. Посећене су СБПБ „Горња Топоница“ у Горњој Топоници, СБПБ „Свети Врачеви“ у Новом Кнежевцу, СБПБ „др Славољуб Бакаловић“ у Вршцу и Специјална затворска болница у Београду.

У овој години обављане су и тематске посете у циљу праћења поступања према малолетним мигрантима без пратње као најосетљивијој категорији мигрантске популације¹⁸.

НПМ је током трајања ванредног стања обављао посете прихватним центрима за мигранте и центрима за азил ради провере стања и услова у њима, поступања према лицима која се налазе у овим центрима и мерама које је Комесаријат за избеглице и миграције предузео ради заштите од ширења корона вируса¹⁹.

Посете полицијским управама и полицијским станицама у њиховом саставу биле су усмерене на праћење поступања по препорукама ЦПТ које су упућене након посете Републици Србији 2017. године, као и ради праћења

---

¹⁷ Доступно на: <https://npm.rs/attachments/article/916/Izvestaj.pdf>.

¹⁸ Доступно на: <https://npm.rs/attachments/article/1063/Izvestaj.pdf>.

¹⁹ Доступно на: <https://npm.rs/attachments/article/934/Izvestaj.pdf>.

поступања према доведеним и задржаним лицима у контексту поштовања основних права која су уједно и гаранција против злостављања: права на приступ адвокату и лекару, права да се блиска особа обавести о лишењу слободе и упознавање са правима. Поступање према задржаним лицима праћено је и приликом посета заводима за извршење кривичних санкција, с обзиром на праксу да се у појединим полицијским управама за задржавање лица на основу Законика о кривичном поступку користе просторије у заводима за извршење кривичних санкција. Такође, током посета заводима за извршење кривичних санкција акценат је стављен на поступање полиције према лицима лишеним слободе пре него што су доведени у завод. Тако је НПМ током посета заводима за извршење кривичних санкција обављао разговоре са притвореницима који су на извршење те мере доведени након полицијског задржавања, а у циљу прикупљања информација о поступању полицијских службеника према њима током лишења слободе, задржавања, као и приликом примене других полицијских овлашћења. Посете су обављане тако што су посећивани и локална полицијска станица и завод, што је омогућавало да се укрсте подаци добијени од лица лишених слободе са службеним наводима и документацијом.

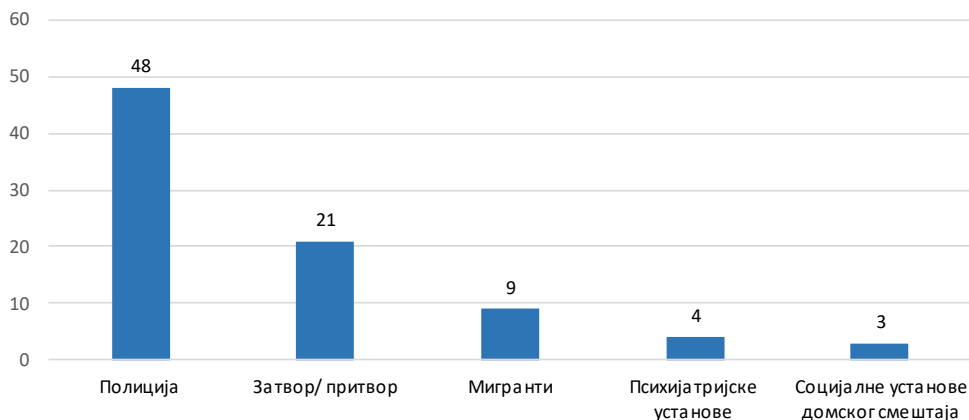
НПМ је у овој години по први пут пратио и поступање полиције током јавних окупљања грађана у Београду у јулу месецу²⁰. Методологија НПМ била је прилагођена тако да је обухватала следеће активности:

1. Праћење поступања полиције приликом лишавања слободе лица, односно приликом хапшења на улицама током протеста;
2. Посете полицијским станицама са циљем да се обави разговор са лицима која су лишена слободе током протеста и изврши увид у релевантну документацију, како би се утврдио начин на који су полицијски службеници поступали према њима приликом лишења слободе и примене других полицијских овлашћења, као и начин на који су остварена њихова права након довођења у полицијску станицу, односно током полицијског задржавања;
3. Посете ОЗ у Београду и КПЗ у Београду – Падинској Скели, са циљем да се обави разговор са лицима којима је изречена мера притвора, односно која су прекршајно кажњена због учествовања у догађајима током протеста, како би се утврдио начин на који су полицијски службеници поступали према њима приликом лишења слободе и примене других полицијских овлашћења, начин на који су остварена њихова права након довођења у полицијску станицу, односно током полицијског задржавања, као и начин на који је према њима поступано након пријема у завод (с посебном пажњом на начин обављања лекарског прегледа по пријему у завод);

²⁰ Почев од 8. јула 2020. године, па све до 25 јула 2020. године НПМ је сваке вечери присуствовао окупљањима у циљу праћења поступања полиције према грађанима.

4. Праћење поступања полиције и грађана током протеста, у циљу сагледавања начина примене полицијских овлашћења и евентуалног прекретања поступака Заштитника грађана по сопственој иницијативи.

У вези са праћењем поступања полиције према грађанима током јавних окупљања у јулу месецу у Београду, НПМ је сачинио Тематски извештај са 11 препорука за отклањање недостатака и унапређења стања у области.²¹ Извештај је упућен и Комисији за спровођење стандарда полицијског поступања у области превенције тортуре како би наставила са активностима које предузима у циљу подизања свести о забрани било ког облика злостављања.

2021. година

Од почетка 2021. године до 1. новембра 2021. године НПМ је обавио 80 посета местима на којима се налазе или се могу наћи лица лишена слободе. У овој години посебна пажња посвећена је положају жена и малолетника у установама детенције, те су два пута посећени КПЗ за жене у Пожаревцу и ВПД за малолетнике у Крушевцу. Положај малолетника и жена НПМ је пратио и приликом посета одељењима притвора у оквиру завода за извршење кривичних санкција.

НПМ се у свом раду руководи и међународним стандардима у области лица лишених слободе и превенције тортуре приликом упућивања препорука надлежним органима ради побољшања третмана и положаја лица лишених слободе и спречавања тортуре.²² Примера ради, НПМ је посету КПЗ за жене у Пожаревцу, једином женском затвору у Републици Србији, посветио праћењу примене Правила УН о третману жена затвореница и ванзаводским мерама за жене које су учиниле кривична дела, познатих под

²¹ Доступно на: https://npm.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=1040:мып-одговорио-на-тематски-извештај-поступање-полиције-према-лицима-лишеним-слободе-током-јавних-окупљања-у-београду&catid=89:2011-10-24-12-47-48&Itemid=82.

²² Члан 19. тачка б) Опционог протокола уз Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака.

називом Правила из Бангкока (Банкочка правила), како би утврдио у којој мери су у пракси примењени ови стандарди Уједињених нација.²³

Такође, НПМ је у овој години посебну пажњу посветио праћењу поступања према мигрантима на границама са Републиком Северном Македонијом²⁴, Републиком Бугарском²⁵ и Републиком Хрватском, а о чему су сачињени и упућени извештаји са препорукама.

Када је реч о посетама затворима, НПМ је посете обављао фокусирајући се на наводе о злостављању и поштовање мера заштите од злостављања у посећеним установама. На овај начин посећени су ОЗ Лесковац, ОЗ Смедерево, ОЗ Зајечар и ОЗ Неготин. Током посета НПМ је обављао разговоре са лицима лишеним слободе која су у већем ризику од лошег поступања – лица која се налазе у затвореном одељењу завода и на извршењу дисциплинских и посебних мера за одржавање реда и безбедности у заводу, вршио увид у евиденције и другу документацију о притужбама чији је предмет тортура или друго лоше поступање, примени мера принуде, повредама лица лишених слободе и другим ванредним догађајима, и обављао појединачне разговоре са лицима која су учествовала у догађајима који носе ризик од злостављања.

*Тим НПМ у посети ОЗ Лесковац
и Дому за децу омеђену у развоју „Колевка“ Суботица*

Такође, током 2021. године, НПМ је посетио и десет установа социјалне заштите домског типа и четири психијатријске установе.

Приликом посета полицијским станицама настављено је са активностима које су везане за праћење поступања према доведеним и задржаним лицима и начину остваривања њихових основних права која су уједно и гаранција против злостављања.

²³ Доступно на: <https://npm.rs/attachments/article/1054/Izvestaj%20o%20poseti.pdf>.

²⁴ Доступно на: <https://npm.rs/attachments/article/1062/Izvestaj.pdf>.

²⁵ Доступно на: <https://npm.rs/attachments/article/1056/Izvestaj.pdf>.

6. НАДЗОР ПОСТУПКА ПРИНУДНОГ УДАЉЕЊА СТРАНАЦА

Као што је напред наведено, надлежности НПМ су проширене Законом о странцима из 2018. године и на вршење надзора над поступцима принудних удаљења странаца.

НПМ је током 2019. године обавио 8 надзора над поступцима принудних удаљења 22 странца.²⁶ Сачињено је 5 извештаја и упућене су три препоруке.

НПМ је током 2020. године обавио 18 надзора над поступцима принудних удаљења 40 странаца. Сачињена су два извештаја и упућено 10 препорука за отклањање уочених недостатака. Странци су удаљавани из Прихватишта за странце у Падинској Скели, а у једном случају из Управе за странце ПУ за град Београд. Удаљења су обављена друмским саобраћајем до граничних прелаза са Бугарском, Хрватском, Северном Македонијом и Румунијом или до међународног Аеродрома „Никола Тесла“ – Београд. У највећем броју случајева реч је о држављанима Авганистана (12), Ирана (11) и Турске (8).

Од почетка 2021. године до 1. новембра 2021. године обављено је 11 надзора над поступцима принудног удаљења 22 странаца и сачињен један извештај за период јануар-јуни 2021. године²⁷.

Надзори су обухватили разговоре са странцима који ће бити принудно удаљени, у вези са поступањем службених лица према њима током лишења слободе, боравка у установи и поштовањем њихових права, увид у предмете који се о њима воде у Прихватишту за странце и Управи за странце, као и надзор над процедурама које претходе удаљењу. Потом је НПМ, у највећем броју случајева, пратио транспорт странаца до граничних прелаза и предају странаца службеницима страних земаља.

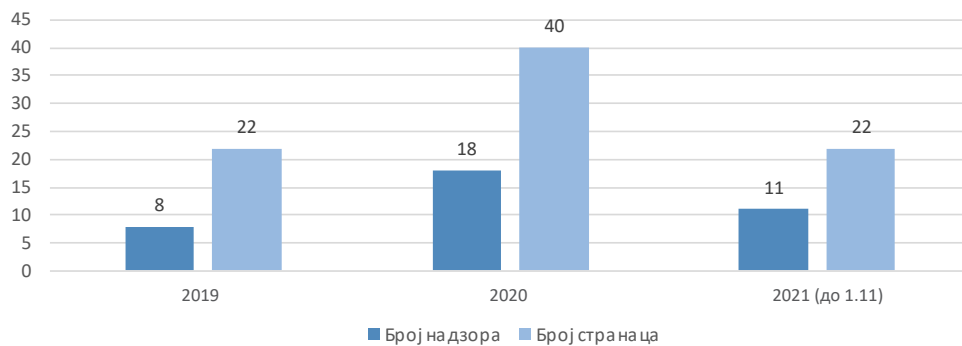
НПМ је у оквиру вршења надзора над принудним удаљењем странаца, успоставио сарадњу са МУП – Управом граничне полиције и посебно

---

²⁶ Праћена су удаљења шеснаест држављана Народне Републике Кине, два држављанина Народне Демократске Републике Алжир, једног држављанина Републике Северне Македоније, једног држављанина Републике Индије, једног држављанина Исламске Републике Авганистан и једног држављанина Босне и Херцеговине.

²⁷ НПМ од 2020. године сачињава тромесечне или шестомесечне групне извештаје о обављеним надзорима над поступцима принудног удаљења странаца.

Прихватилиштем за странце у Падинској Скели. Подршку овој сарадњи дао је и УНХЦР, који је НПМ обезбедио преводиоце.

7. УНАПРЕЂЕЊЕ ПРОПИСА У ОБЛАСТИ ПРЕВЕНЦИЈЕ ТОРТУРЕ

НПМ је надлежним органима упућивао мишљења и ставове ради унапређења прописа у области заштите права лица лишених слободe и спречавања тортуре.

Почев од 2013. године НПМ је указивао да Упутство о поступању према доведеним и задржаним лицима Министарства унутрашњих послова садржи низ одредби које нису у складу са важећим прописима и стандардима (надлежност контролних механизма, обавезно везивање приликом превоза/спровођења лица, обавезно присуство полицијских службеника лекарским прегледима задржаних лица, необавезност инсталирања аларма за позивање дежурног полицијског службеника када постоји видео надзор просторије).²⁸ Наведени пропусти створили су недоумицу код полицијских службеника о исправности начина примене полицијских овлашћења те је дата препорука да је неопходно без даљег одлагања извршити усклађивање Упутства са важећим прописима и стандардима.

МУП је усвојио Правилник о начину и условима примене полицијских овлашћења према малолетним лицима²⁹ и Правилник о полицијским овлашћењима³⁰, у чији текст су великим делом имплементиране примедбе и препоруке Заштитника грађана које су имале за циљ да се спречи снижавање достигнутог степена остваривања права у поступцима пред полицијом, као и да се изврши јасно разграничење која полицијска овлашћења и на који начин се примењују према пунолетним, а која према малолетним лицима.

Такође, уочено је да многобројни недостаци Правилника о начину и условима примене полицијских овлашћења према малолетним лицима произилазе из недостатака у Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица те је НПМ указао на потребу да се тај закон измени.

У погледу поступања према доведеним и задржаним лицима и поштовања права грађана током задржавања НПМ је у својим у годишњим

---

²⁸ Број предмета: 78-6/13 и Извештај о НПМ посети ПУ за град Београд, број 71-71/13.

²⁹ „Службени гласник РС“, број 83/19.

³⁰ „Службени гласник РС“, број 41/19.

извештајима указивао да је потребно да се задржавање врши у наменским просторијама, да се обаве неопходне адаптације просторија за задржавање у оним полицијским станицама у којима те просторије не испуњавају важеће стандарде у погледу материјалних услова, као и да се задржаним грађанима омогући боравак у адекватним и безбедним условима, а полицијским службеницима несметано обављање њихових послова. МУП је донео Правилник о условима које треба да испуњавају просторије за задржавање³¹ и до сада је велики број просторија за задржавање реновиран и адаптиран тако да испуњава важеће стандарде.

НПМ је Министарству унутрашњих послова поднео иницијативу за доношење прописа којима ће се детаљније уредити техничке карактеристике и начин употребе средстава принуде³², по којој није поступљено, али у вези са наведеним НПМ одржава континуирани дијалог са представницима МУП ради унапређења поступања у овом делу.

МУП је усвојио и Правилник о начину вршења унутрашње контроле³³, а на потребу доношења овог акта НПМ је указививао у годишњим извештајима.

У вези са спровођењем темељне, делотворне и ефикасне истраге пријављивања и притужби о прекорачењу полицијских овлашћења и било ком облику злостављања представници МУП су у сарадњи са Републичким јавним тужилаштвом израдили Методологију за спровођење истрага у случајевима злостављања од стране полиције.

У складу са препорукама НПМ из годишњих извештаја и извештаја из посета установама у којима се налазе или могу наћи лица лишена слободе, унапређен је правни оквир за заштиту менталног здравља. У мају 2013. године донет је Закон о заштити лица са менталним сметњама³⁴, а након тога и Правилник о врсти и ближим условима за образовање организационих јединица и обављање послова заштите менталног здравља у заједници³⁵.

НПМ је упутио и мишљење на: Нацрт закона о изменама и допунама Закона о социјалној заштити, мишљење на Предлог закона о странцима, а 2018. године и мишљење о Нацрту закона о изменама и допунама Закона о азилу и привременој заштити. Током 2021. године, НПМ је упутио мишљење на Нацрт закона о изменама и допунама Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, мишљење на Нацрт Стратегије развоја извршења кривичних санкција за

³¹ „Службени гласник РС”, број 34/18.

³² Број предмета 286-98/17 од 20.11.2017, доступно на: http://npm.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=741:иницијатива-за-уређење-примене-средстава-принуде&catid=108:2012-01-18-20-51-23&Itemid=71.

³³ „Службени гласник РС”, број 39/18.

³⁴ „Службени гласник РС”, број 45/13.

³⁵ „Службени гласник РС”, број 106/13.

период 2021–2027. године, мишљење на Нацрт закона о заштити права корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити и мишљење на Предлог стратегије деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период од 2021. до 2026. године.

С обзиром на чињеницу да је НПМ током посета уочио да се мигранти дуже задржавају у Србији, па је проблем њиховог збрињавања далеко сложенији и компликованији, НПМ је у свом Годишњем извештају за 2015. годину Влади Републике Србије упутио предлог да сачини План збрињавања избеглица и мигранта који су затечени или враћени у Србију, План поступања према онима којима није одобрена заштита у Србији и План интеграције оних којима је одобрен азил у Србији. Влада је крајем године донела Уредбу о начину укључивања у друштвени, културни и привредни живот лица којима је признато право на уточиште,³⁶ којом је предвиђено да Комесаријат за избеглице и миграције обезбеђује интеграцију ових миграната кроз потпуно и правовремено информисање о правима, могућностима и обавезама; учење српског језика; упознавање са српском историјом, културом и уставним поретком; помоћ при укључивању у образовни систем; помоћ у остваривању права на здравствену и социјалну заштиту и помоћ при укључивању на тржиште рада.

НПМ дужи низ година указује на недостатак на нормативном нивоу који се огледа у томе што одредбе Кривичног законика нису усклађене са дефиницијом тортуре из члана 1. Конвенције против тортуре, али до дана сачињавања ове публикације до унапређења прописа у области превенције тортуре у том погледу још увек није дошло.

---

³⁶ „Службени гласник РС“, број 101/16.

8. ПОСТИГНУЋА И ДАЉИ ИЗАЗОВИ

8.1. ПОЛИЦИЈСКЕ СТАНИЦЕ

У првим годинама остваривања мандата НПМ је приликом посета полицијским станицама као највећи проблем уочио неадекватност просторија за извршење мере полицијског/тужилачког задржавања: лоши материјални услови; недовољна опремљеност санитарном опремом, тастерима за позивање службеника; одсуство могућности за боравак грађана на отвореном ваздуху, недовољан број просторија у полицијским управама, покривеност видео надзором простора око мокрог чвора чиме се нарушава приватност задржаних лица и не поштује њихово достојанство и сл. Такође, НПМ је током посета наилазио и на пропусте у вођењу документације о поступку задржавања грађана. Евиденције о предузетим мерама и радњама током трајања задржавања су се неуредно водиле, поједини документи су недостајали у предметима задржавања, задржаним грађанима се често није омогућавало да писмено обавештење о правима држе код себе, у предметима задржавања се проналазила медицинска документација грађана и сл.

За разлику од наведених налаза, у последње три године уочена су значајна постигнућа у поступању према доведеним и задржаним лицима, која се огледају пре свега у унапређењу материјалних услова смештаја у просторијама за задржавање и унапређењу евиденција о задржавању и остваривања основних права доведених и задржаних лица. Препоруке НПМ допринеле су да се из употребе избаце просторије које не задовољавају минимум прописаних услова за боравак у њима и да МУП предузме активности да реновира већи број просторија за задржавање, у складу са важећим прописима и стандардима, чиме су у значајној мери унапређени услови боравка задржаних лица.

Просторија за задржавање у ПС Вождовац и Просторија за лекарски преглед задржаних лица у седишту ПУ за град Београд

Прекинуто је с праксом присуства полицијских службеника лекарским прегледима и задржавања медицинске документације у досијеима.

Поступајући по препорукама НПМ унапређене су евиденције које полицијске станице воде за задржана лица. НПМ у посетама полицијским станицама све чешће затиче да се у записнике о задржавању уноси податак о времену обавештавања блиске особе о лишењу слободе, напомена да су полицијски службеници присуствовали лекарском прегледу на захтев лекара, као и разлози због којих је задржано лице одбило да потпише записник о задржавању.

Уочен је напредак у погледу остваривања права доведених и задржаних лица, што потврђује писана документација, наводи полицијских службеника задужених за поступање према доведеним и задржаним лицима, али и бројни наводи лица лишених слободе са којима је НПМ обавио разговоре, који су сведочили о томе да су одмах, на језику који разумеју, обавештавани о разлозима лишења слободе, о оптужби која им се ставља на терет, као и о својим правима, да им је омогућено да о свом лишењу слободе непосредно након лишења слободе обавесте лице по свом избору и браниоца. Такође, НПМ није наишао на случајеве да лицима, која су затражила медицинску помоћ пре или током задржавања, иста није омогућена. Лица која имају видљиве повреде лекарски преглед омогућава се пре почетка задржавања. Осим тога, у мањим срединама, сва лица пре задржавања прегледају се од стране лекара, како би исти дао мишљење о томе да ли је лице способно за задржавање.

Решења о задржавању у које је тим НПМ остварио увид током посета у последње две године су благовремено уручивана задржаним лицима.

Поступајући по препорукама НПМ, полицијски службеници већег броја полицијских станица прибављају писане изјаве лица над којима су примењена средства принуде у вези са околностима употребе средстава принуде и настанка евентуалних повреда, у циљу потпунијег увида у све околности

случаја, како би се оцена о оправданости и правилности употребе средстава принуде могла дати на што објективнији начин те описану праксу треба наставити.

Као важну активност за превенцију тортуре, а уједно и за поступање по препорукама ЦПТ и НПМ, МУП је током 2020. године започело са специјалистичким обукама криминалистичких инспектора о техникама саслушања приликом испитивања осумњичених, са којима је потребно наставити и у наредном периоду.

Иако су уочени напори да се за потребе полицијских станица обезбеде посебне просторије намењене за чување привремено одузетих предмета, потребно је наставити са предузимањем ових активности и ове просторије обезбедити у свим полицијским станицама.

Имајући у виду да је НПМ приликом праћења поступања полиције према грађанима током протеста у Београду у јулу 2020. године утврдио незаконитости и неправилности у раду МУП, у свом Тематском извештају је, између осталог, посебно указао да је неопходно спроводити системску и перманентну едукацију полицијских службеника о улози полиције током јавних окупљања и забрани свих облика тортуре и обезбедити да употреба средстава принуде буде у складу са важећим прописима и стандардима, односно да је неопходно обезбедити да се путем додатних едукација стално подиже ниво стручне оспособљености и обучености полицијских службеника у примени полицијских овлашћења, како би се обезбедило да полицијско поступање у примени полицијских овлашћења буде засновано искључиво на правним прописима. МУП је предузео активности ради спровођења препорука НПМ, како у погледу обука, тако и у вези са другим препорукама, међу којима је и препорука која се односи на потребу да МУП обезбеди да сви полицијски службеници приликом поступања према грађанима, односно примене полицијских овлашћења имају видно истакнута обележја полиције, као и ознаке на основу којих је могуће идентификовати сваког службеника који поступа према грађанима, а која ће, како је наведено у одговору МУП, бити имплементирана у тексту новог закона и Уредбе о униформи, ознакама и опреми полицијских службеника.

Током обављених посета 2019. и 2020. године НПМ је обавио разговоре са преко 200 лица лишених слободе, како са притвореним тако и са задржаним лицима о поступању полицијских службеника према њима приликом лишења слободе, током задржавања, као и приликом примене других полицијских овлашћења. С тим у вези, охрабрује чињеница да се током ових посета највећи број интервјуисаних лица није жалило на поступање полицијских службеника и на могућност остваривања својих права те да је увидом у документацију утврђено да се ова права у највећем броју случајева поштују.

У циљу даљег унапређења у овој области, НПМ ће у наредном периоду посебну пажњу посветити праћењу остваривања права лица лишеног слободе на приступ браниоцу. Наиме, НПМ је током 2021. године указао да је потребно да МУП унапреди евидентирање остваривања права доведених и задржаних лица на приступ браниоцу, тако што ће предузети потребне активности да се у записник о задржавању лица, односно преглед података о доведеном лицу, унесе подаци о томе да ли је лице желело да ангажује браниоца по сопственом избору, да ли му је одређен бранилац по службеној дужности, када је то законом обавезно и да ли је обавио неометан разговор са браниоцем, уз евидентирање свих релевантних података о остваривању овог права: података о браниоцу, времену када је контактиран, времену када је приступио доведеном и задржаном лицу и времену када је обавио разговор са лицем.

НПМ ће у наредном периоду пратити поступање по препоруци да се обезбеде просторије за саслушање лица које су опремљене техничком опремом за аудио и/или видео снимање, с обзиром на то да постојање тих просторија представља један вид превентивног поступања и значајну меру заштите лица лишених слободе од евентуалног недозвољеног поступања полицијских службеника.

8.2. УСТАНОВЕ ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ САНКЦИЈА

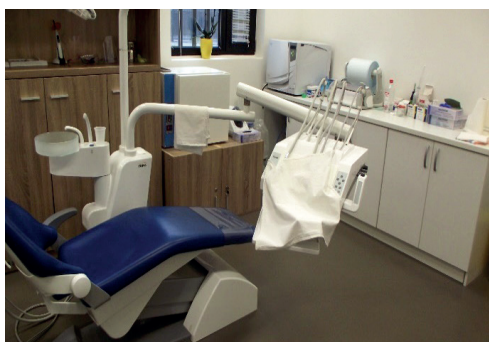
У првим годинама свог рада, НПМ је приликом посета установама за извршење кривичних санкција неретко констатовао да смештајни услови у појединим заводима нису у складу са важећим прописима и стандардима те да је присутна пренасељеност смештајних капацитета. Ово се посебно односи на притворске јединице које су углавном пренасељене, тако да се појединим притвореницима не омогућује довољно животног простора. У појединим просторијама је недовољан и доток природне светлости, а вештачко осветљење је незадовољавајуће јачине, односно не омогућава чиштање без сметњи за вид.

НПМ је у даљим годинама свог рада приликом посета одељењима притвора констатовао да су поједина лица у притвору у дужем временском периоду, да судови олако прибегавају изрицању мере притвора, што доприноси преоптерећености смештајних капацитета. С тим у вези, НПМ је извештаје из посета достављао и надлежним судовима како би ове чињенице имали у виду приликом одређивања мере притвора, и са позивом да предузму активности да се притвор одређује само ако се иста сврха не може остварити другом мером, као и да поступају са нарочитом хитношћу ако се лице налази у притвору.

Поступајући у складу са препорукама НПМ предузете су активности на повећању капацитета завода за извршење кривичних санкција, изградњом нових павиљона у Казнено-поправном заводу у Сремској Митровици, Окружном затвору у Лесковцу, КПЗ у Пожаревцу – Забела, изградњом новог Казнено-поправног завода у Панчеву и завода у Крагујевцу, чија изградња је у току. Такође, унапређени су материјални услови у бројним заводима: Окружном затвору у Новом Саду, Специјалној затворској болници, Окружном затвору у Београду, Казнено-поправном заводу за жене у Пожаревцу, ВПД Крушевац и сл.

Нови објекти у ОЗ Лесковац и КПЗ за жене у Пожаревцу

Стоматолошка ординација и шеришана у КПЗ Панчево

Фискултурна сала и нови павиљони у ВПД Крушевац

Поједина унапређења постигнута су тек након низа година и бројних препорука, како НПМ тако и ЦПТ. Тако је КПЗ у Сремској Митровици ове године престао са праксом смештаја лица лишених слободе у павиљон који не испуњава услове за смештај осуђених у складу са важећим прописима и стандардима.

Иако је неспорно да све наведено доприноси решавању проблема преоптерећености смештајних капацитета, као и унапређењу заштите лица лишених слободе, треба имати у виду чињеницу да је преоптерећеност смештајних капацитета посебно изражена у затвореним одељењима, у којима су и услови боравка најтежи. С тим у вези, за НПМ је и даље изазов да постигне промену у раду Управе за извршење кривичних санкција која се односи на третмански рад према лицима лишеним слободе, а чиме би се, између осталог омогућио механизам напредовања у третману који би олакшао прелазак осуђених у повољније васпитне групе. Охрабрују напори Управе за извршење кривичних санкција усмерени на развијање капацитета заводских службеника за развој и спровођење нових програма рехабилитације те су 2020. године започете обуке затворског особља о спровођењу нових специјализованих програма за групни рад са затвореницима, које су настављене и у 2021. години.

У односу на претходни период, у последње две године су, поступајући по препорукама НПМ поједини заводи направили програм радног ангажовања за притворена лица³⁷, а приметан је и помак у повећању упослености осуђених лица. Међутим, наведено треба развити на цео затворски систем. И даље постоји потреба да се свим притвореним и осуђенима распоређеним у затвореним одељењима затвора омогући довољно расположивих активности, као и боравак током дана у заједничким просторијама са осталим осуђеницима, односно притвореницима са којима им због вођења кривичног поступка суд није ограничио контакт.

³⁷ ОЗ Београд, КПЗ Панчево, ОЗ Нови Сад.

У многим заводима, пре свега оним већим, знатно је унапређено обављање првог лекарског прегледа, начин документовања повреда, и предузимање даљих активности поводом наведеног, односно прослеђивање информација надлежном јавном тужилаштву. Наведено је допринело јачању улоге лекара у заштити од злостављања, односно борби против некажњивости за тортуру. Поступајући сходно упућеним препорукама НПМ, заводи су успоставили Књигу повреда лица лишених слободе, као и праксу фотографисања повреда, а немедицинско особље престало је да редовно присуствује лекарским прегледима лица лишених слободе. Такође, спроводе се и обуке лекара о примени Истанбулског протокола и у заводима је обезбеђена континуирана доступност лекова за потребе лечења лица лишених слободе.

Иако службе за здравствену заштиту нису измештене из Министарства правде у Министарство здравља, позитиван помак у погледу пружања здравствене заштите је учесталији надзор над радом здравствених служби завода од стране Министарства здравља. Здравствена инспекција је за више завода донела решења о испуњености услова за обављање одређених послова здравствене заштите у заводским амбулантима. Ипак, иако је у појединим заводима ангажовано додатно медицинско особље, и даље их је недовољно за 24-часовно присуство у заводима, те ће се НПМ у наредном периоду залагати за то да се обезбеди довољан број медицинског особља у свим заводима.

Промена којој НПМ жели да допринесе је да се особама са менталним поремећајима обезбеди смештај и асистенција који одговарају њиховим потребама, односно да се ова лица измeste из редовног затворског режима и смештају у здравствену установу одговарајућег типа, Специјалну затворску болницу, евентуално у стационарну здравствену јединицу унутар завода, у којој постоје услови за њихово лечење и третман.

У првим годинама рада, приликом посета НПМ затворима, велики број интервјуисаних лица лишених слободе истицао је да је злостављање распрострањена појава. Међутим, током ненајављених посета заводима за извршење кривичних санкција (КПЗ Пожаревац – Забела, КПЗ Ниш, ОЗ Лесковац и ОЗ Београд) обављених 2015. године, представници НПМ обавили су ненадзирание разговоре са преко 200 лица лишених слободе, без присуства затворског особља, приликом којих нико од њих није навео да је био физички злостављан од стране службених лица или других осуђеника, односно притвореника. Такође, нико није имао видљиве повреде.

Охрабрује чињеница да се током великог броја ненадзираних разговора са осуђеним и притвореним лицима током 2019, 2020. и 2021. године иста нису жалила на то да су била жртве тортуре или недозвољеног поступања од стране заводског особља.

НПМ је у текућој години развио посебну методологију за посете заводима за извршење кривичних санкција и по први пут се током посета искључиво фокусирао на примену мера принуде према лицима лишеним слободе, поступање према лицима лишеним слободе у затвореним одељењима завода, и констатовање повреда лица током извршења казне. Методологијом су обухваћени групни, али и ненадзирани појединачни разговори са лицима лишеним слободе која су у већем ризику од лошег поступања због тога што се налазе у затвореним одељењима завода, на извршењу дисциплинских и посебних мера или због појединих својих личних својстава, учешћа у ванредним догађајима и сл. Приликом посета, оствариван је и увид у евиденције и другу документацију о притужбама чији је предмет било који облик злостављања, евиденције о примени мера принуде, повреде лица лишених слободе, свим ванредним догађајима и сл. НПМ ће у наредном периоду наставити са обављањем предметних посета.

8.3. ПСИХИЈАТРИЈСКЕ УСТАНОВЕ И УСТАНОВЕ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ ДОМСКОГ ТИПА

У области психијатрије током обављених посета у последње две године приметно је унапређење материјалних услова у посећеним установама. Извршене су одређене адаптације и реновирања у појединим психијатријским болницама. У тоалетима је обезбеђена приватност пацијената. Болнице охрабрују пацијенте да током дана носе дневну одећу, а води се рачуна о томе да се за пацијенте обезбеди што хуманије окружење, декорацијом просторија у којима бораве.

Такође, посећене установе су поступајући по препорукама НПМ унапредиле вођење евиденције података о примени мере физичког спутавања, развиле доступне рехабилитационе психосоцијалне активности и побољшале информисање о правима пацијената и механизмима њихове заштите.

Уочено је и да психијатријске болнице организују информативне сесије за пацијенте и пружају техничку подршку за функционисање Савета пацијената (између осталог, и организовање и спровођење избора) те се на тај начин подстиче учествовање пацијената у доношењу одлука које се односе на њихов боравак и лечење у болницама.

СБПБ „Др Славољуб Бакаловић“ у Вршцу и СБПБ „Горња Тојоница“

Клиника за психијатрију – КЦ Ниш и СБПБ Ковин

Међутим, активности на пољу деинституционализације се и даље одвијају споро. Наиме, НПМ годинама уназад указује да треба престати са праксом задржавања лица са менталним и/или интелектуалним сметњама у резиденцијалним установама (психијатријским болницама и установама социјалне заштите домског типа) на дуги рок, за поједине доживотно. Постојеће психијатријске болнице су гломазне, имају више стотина пацијената. У великој мери попримају азиларни карактер, јер су у њима бројни пацијенти изопштени из заједнице, многи више десетина година, а неки и доживотно. Присутна је појава да се велики број лица задржава у болницама пре свега из социјалних разлога – јер не постоји било какав облик подршке и њиховог лечења у заједници. Наведено је у великој мери последица непостојања услова за збрињавање и подршку тим лицима у заједници. С тим у вези, даљи изазови везани су за потребу да се интензивирају активности на деинституционализацији у смислу напуштања праксе дугорочног држања пацијената у болницама, као и за потребу успостављања ванинституционалног збрињавања и подршке у заједници особама са менталним сметњама (и њиховим породицама), а у циљу њиховог збрињавања и омогућавања живота и лечења у заједници те за потребу формирања више центара за заштиту менталног здравља у заједници од постојећег броја.

Одлуке суда о присилним хоспитализацијама особа са менталним сметњама углавном су засноване на вештачењима лекара који су запослени у болници која је предлагач те мере. Осим тога, уочени су случајеви да престанак на болничко лечење дају лица која су од стране полиције доведена у агитираном стању, иако изјаве дате под таквим околностима не могу бити

узете као правно релевантне те ће НПМ у даљем раду настојати да се унапреди поступање у овом делу.

НПМ је током посета посебну пажњу посветио условима стационарног психијатријског лечења деце и младих, као једне од посебно осетљивих група. Уочено је да запослени раде у условима у којима је отежано прилагодити психосоцијалне активности потребама и могућностима сваког пацијента, посебно имајући у виду различит узраст, потребе и могућности деце и адолесцената. Недостају и капацитети за збрињавање ургентних стања малолетника, што онемогућава свим пацијентима лечење у близини породице.

Један од значајнијих проблема у психијатријским болницама је недовољан број медицинског особља и окупационих/радних терапеута. Такође, и даље недостају континуиране специјалистичке едукације средњег медицинског кадра.

Један од изазова са којима се НПМ суочио приликом посета појединим установама под надлежношћу Министарства здравља јесу тешкоће у остваривању сарадње и одбијање да се учини доступном документација која се односи на спроведене поступке задржавања без пристанка и смештаја без пристанка лица са менталним сметњама у психијатријску установу. Стога је једна од промена којој ће НПМ настојати да допринесе организовање тематских скупова и обука ради упознавања здравствених радника са мандатом НПМ, досадашњим налазима и упућеним препорукама базираним на важећим прописима и стандардима поступања према особама са менталним сметњама, као и значају њихове имплементације.

Овај изазов присутан је и када су у питању установе социјалне заштите домског типа, а посебно имајући у виду да током 2020. године НПМ није могао да оствари у потпуности свој мандат у установама социјалне заштите домског типа, имајући у виду да Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у једном периоду није омогућавало посете позивајући се на Наредбу о забрани посета и ограничењу кретања у објектима установа за смештај старих лица³⁸. С тим у вези, НПМ је указао ресорном министарству да онемогућавање остваривања мандата у установама социјалне заштите представља кршење законских прописа, међународних стандарда, обавезе сарадње органа управе са Заштитником грађана и за последицу има немогућност контроле поштовања основних права лица која се налазе у установама социјалне заштите и одвраћања државних органа и службених лица од поступања које би могло имати карактер злостављања. Након успостављеног континуираног дијалога са ресорним министарством, посете су поново омогућене крајем 2020. године. Са друге стране, за остваривање мандата НПМ у овим установама изазов је и у томе што,

³⁸ „Службени гласник РС“ број 28/20, 66/20 и 87/20.

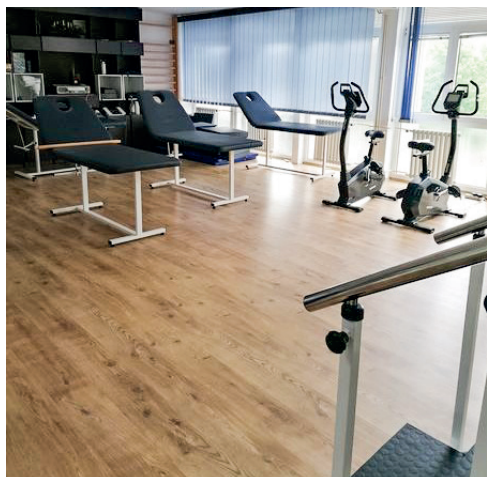
поред државних, постоји и велики број приватних домова за старе које, осим ретких изузетака, НПМ још увек није успео да посети.

Слично као и у психијатријским болницама, и у великим установама социјалне заштите на смештају се и даље налази велики број корисника на дуг период, зато што у заједници нису обезбеђени услови за њихов боравак. У прилог томе говори и чињеница да се у појединим установама социјалне заштите број корисника на смештају годинама не смањује и превазилази смештајне капацитете установа. Проблеми који отежавају процес деинституционализације су и удаљене локације појединих установа социјалне заштите од породица корисника, што додатно отежава њихово учешће и укључивање у социјалну заједницу.

Један од проблема са којим се установе социјалне заштите домског типа годинама уназад суочавају јесте и недостатак броја запослених, посебно медицинског особља и особља у непосредном раду са корисницима што може неповољно да утиче на задовољење потреба корисника и квалитет пружања здравствених и психосоцијалних услуга.

У извештајима о посетама НПМ је упућивао препоруке да се успоставе процедуре које се односе на физичко спутавање корисника услуга социјалне заштите и успостављање књига евиденција о повредама корисника. Такође, упућене препоруке односиле су се и на обезбеђивање потребног броја особља за рад са корисницима и неопходних ортопедских помагала за кориснике. У циљу поштовања приватности корисника упућиване су препоруке за обезбеђивање услова за поштовање њихове приватности.

Поступајући по наведеним препорукама унапређени су материјални услови у посећеним установама, као и информисање о правима и механизмима правне заштите. Такође, престало се са праксом физичког спутавања корисника у највећем броју посећених установа.

ГЦ Крушевац

Дом за децу омеђену у развоју „Колевка“ Суботица и ГЦ Вршац

Даљи изазови везани су за запошљавање недостајућег броја особља у непосредном раду са корисницима, њихову континуирану едукацију, јачање капацитета центара за социјални рад, развој услуга у заједници као и унапређење прописа, ради њиховог усклађивања са ратификованим конвенцијама и важећим стандардима, посебно када је реч о институту лишења пословне способности, који је и даље законита пракса у Републици Србији супротно одредбама Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Такође, упркос препорукама Комитета, у правни систем Републике Србије још увек није уведен концепт одлучивања уз подршку. Ограничење слободе кретања корисника и даље није законски регулисано.

8.4. ВОЈНИ ОБЈЕКТИ

Као што је напред наведено, НПМ је током 2019. године отпочео праксу посета војним објектима у којима се налазе просторије за извршење дисциплинских санкција које се састоје у забрани удаљења из посебних просторија у војном објекту. Током наведених посета НПМ је остварио изузетно добру сарадњу са припадницима Војске Србије.

Током посета касарнама, НПМ није затекао ниједно лице на извршењу дисциплинске санкције забране удаљења из посебних просторија у војном објекту нити су те санкције изрицане током 2019. године до дана посета НПМ. У већини јединица Војске Србије и већини посећених касарни, ове санкције нису изрицане ни извршаване од 2011. године када је обустављена обавеза служења војног рока.

У пракси, дисциплинске санкције које се састоје у забрани удаљења из посебних просторија у војном објекту тешко су применљиве. Наиме, припадник Војске Србије одговоран је за повреду дужности из службе, док је у служби. У условима добровољног служења војног рока, када су војници под уговором који закључују са Министарством одбране, изрицање забране удаљења из посебних просторија у војном објекту у трајању дужем од два дана, значило би потребу продужења војног рока, односно продужења уговора, па и свих права и обавеза које из тога произилазе, укључујући и право на плату. Поред тога, за продужење уговора потребна је сагласност воља уговорних страна, коју војник којем је ова забрана изречена не мора дати. НПМ налази да је управо то разлог што се ове санкције изузетно ретко изричу и извршавају, односно што у већини јединица нису изрицане ни извршаване готово пуну деценију од обустављања обавезе служења војног рока те се поставља питање сврхе и домашаја прописивања ових дисциплинских санкција. Дисциплинска санкција која се састоји у забрани удаљења из посебних просторија у војном објекту имала би значај у случају поновног увођења обавезе служења војног рока.

Као резултат поступања по препорукама, које је НПМ упутио 2020. године у Тематском извештају који је сачињен након 16 посета војним објектима³⁹, побољшани су материјални услови у дисциплинским просторијама, преиспитане су и осавремене одредбе упутстава којима се уређује начин извршења санкције и устројено писано документовање информација о поступању према санкционисаном војнику и битним догађајима током извршења санкције. У просторијама је истакнут дневни режим активности, омогућено је да се посете санкционисаном војнику одвијају у приватности, уведен је обавезан лекарски преглед пре почетка извршења санкције, као и разговор са психологом. Регулисано је да поделу терапије врши искључиво

---

³⁹ Доступно на: <https://npm.rs/attachments/article/948/izvestaj%20vojni%20objekti.pdf>.

медицинско особље и предвиђена је обавеза информисања санкционисаних војника о могућности подношења притужбе Заштитнику грађана.

Просјорије за извршење дисциплинских санкција у касарни у Пожаревцу и Лесковцу

8.5. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА МИГРАНТИМА И ТРАЖИОЦИМА АЗИЛА

Република Србија, слично као и друге државе на тзв. балканској избегличкој рути сусрела се са бројним изазовима у обезбеђивању прихвата, збрињавања и заштите миграната. Оно што је уочљиво када се погледа претходни период јесте чињеница да се од 2015. године када је избегличка криза достигла највеће размере постепено мењала пракса надлежних органа. На самом почетку избегличке кризе, мигранти су се у Србији задржавали свега неколико дана, па се деловање надлежних органа, међународних и домаћих организација сводило на ургентну хуманитарну асистенцију. Због промене политике земаља и поштравања услова за прелазак граница, просечно време боравка у Србији за већину миграната је сада знатно дуже, по неколико месеци или пак година. У складу са тим било је потребно предузети кораке са циљем да се обезбеди њихов прихват и заштита. Велика диспропорција између броја лица која су изразила намеру да траже азил и лица која су поднела захтев за азил, нарочито оних који су учествовали у поступку по захтеву за азил, показатељ је да њихов циљ није био добијање азила, већ начин да остваре могућност привременог смештаја у центрима за азил и легализују свој боравак у Републици Србији док не обезбеде могућност за одлазак преко границе у западноевропске земље.

Кроз извештаје о праћењу спровођења препорука, НПМ је утврдио да постоје побољшања по питању унапређења поступања према нерегуларним мигрантима/тражиоцима азила у Републици Србији. Пре свега, у складу са упућеним препорукама установљена је Канцеларија за азил, са знатно

повећаним бројем извршилаца у односу на број запослених у некадашњем Одсеку за азил. МУП је интензивирао активности у погледу идентификације и евидентирања странаца затечених на територији Републике Србије.

Када је у питању обавештавање о правима и обавезама затечених странаца док су на територији Републике Србије, МУП је унапредио поступање и израдио брошуре о правима и обавезама на језицима који би били разумљиви затеченим странцима, а комуникација између затечених странаца и полицијских службеника углавном се одвија на енглеском језику или се повремено ангажују тумачи за арапски, турски и енглески језик⁴⁰.

НПМ је у оквиру праћења поступања надлежних органа према мигрантима посећивао и импровизоване кампове и друга неформална места окупљања. Овде су мигранти боравили у неприхватљивим условима, у којима им је било угрожено здравље и где нису имали могућности за одржавање хигијене. Највећи број њих није био регистрован. Поред тога, оваква ситуација је угрожавала јавно здравље и безбедност у деловима насељених места у којима се кампови налазе, а ове локације су нарочито неприхватљиве за боравак малолетника, који су примећени током обилазака. Приликом поновљених посета камповима уз граничне прелазе Хоргош и Келебија уочено је да је смањен број миграната који се тамо налазе. НПМ је заузео став да би без одлагања требало предузети мере у циљу смештања миграната у институције система, а по овој препоруци је у знатном обиму и поступљено.

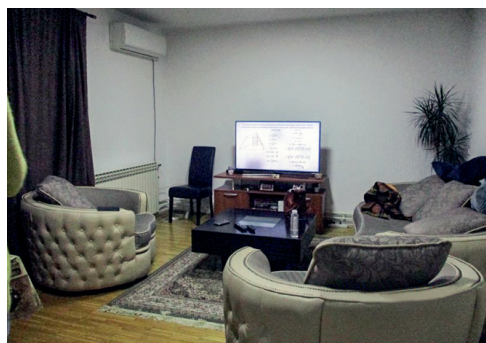
---

⁴⁰ Извештаји о посетама ПУ Врање, број 71–46/14, и ПУ Суботица број предмета 71–67/14.

НПМ у њосеџи ПЦ Пуроџ

Значајна унапређења уочена су приликом посета центрима за смештај малолетних страних лица без пратње. Наиме, малолетни мигранти без пратње се сада смештају у центре за азил у Боговађи и Сјеници – под надлежношћу Комесаријата за избеглице и миграције, домове Васа Стајић, Завод за васпитање деце и омладине у Нишу и Ј.Ј. Змај под надлежношћу Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и у две куће којима управљају невладине организације: Кућа „Педро Арупе“ у Београду – организација *Jesuit refugee service* и Кућа Спаса у Лозници – организација *Border free Serbia*.

Заједничка њросџорија и џераса у Дому Ј.Ј. Змај и Дневни боравак у „Кући сџаса“

НПМ је утврдио да ове установе малолетним страним лицима без пратње пружају услуге смештаја, здравствене заштите и исхране и покривају трошкове превоза, па је у циљу задовољења потреба малолетних странаца и пружања услуга социјалне заштите предложио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања да повећа финансијска средства која се издвајају за ове заводе. Поступајући по упућеним препорукама НПМ, обезбеђена су средства за унапређење система заштите малолетних миграната без пратње, предузете су активности на јачању капацитета за послених у систему социјалне заштите, набављена су возила која ће бити уступљена на трајно коришћење институцијама система социјалне заштите које се баве прихватом малолетних миграната без пратње и ангажовани су теренски радници за рад са осетљивим категоријама миграната.

НПМ је пратећи поступање граничних власти на Аеродрому „Никола Тесла“ и услове у којима бораве особе лишене слободе у транзитној зони утврдио да су предузете активности на унапређењу смештајних услова у којима бораве особе у транзитној зони, с обзиром на то да су радови на реконструкцији Аеродрома укључили и изградњу нове просторије за смештај странаца којима је одбијен улазак у земљу, а која ће бити у складу са важећим стандардима.

Просторија за мајке са децом којима је одбијен улазак у земљу на аеродрому „Никола Тесла“

8.6. ПОСТУПАЊЕ ПРЕМА СТРАНЦИМА У ПОСТУПКУ ПРИНУДНОГ УДАЉЕЊА

Током обављених надзора уочено је да полицијски службеници који спроводе удаљења поштују интегритет и достојанство странаца и показују висок ниво професионалности у обављању овог посла. У односу на 2019. годину, када је НПМ отпочео са вршењем надзора над поступком принудног удаљења странаца, приметно је унапређење у поступању полицијских службеника према странцима у делу припреме за удаљење, на пример да се странци благовремено, а најмање 24 сата раније, обавештавају о спровођењу принудног удаљења, да им се омогућава да о томе да ће бити удаљени из земље обавесте особу по избору и сл.

Предузете су и активности на проширењу капацитета Прихватилишта за странце и 2020. године започела је изградња новог објекта који ће бити у складу са важећим стандардима, а у вези са чим је НПМ упутио допис Министарству унутрашњих послова у којем је указао на међународне стандарде које би требало да испуњавају објекти овог типа. Објекат ће садржати собе за смештај, трпезарију и кухињу, просторију за лекарске прегледе и друге неопходне просторије а у сарадњи са Министарством здравља у Прихватилишту ће бити обезбеђено здравствено особље, које би било свакодневно присутно, обављало лекарске прегледе, преписивало и делило терапију и вршило надзор над општим хигијенским условима.

Изграђена су и два нова прихватилишта у Димитровграду и Пландишту која до дана сачињавања ове публикације нису стављена у функцију.

Као највећи проблем у поступку принудног удаљења НПМ је утврдио да странци у поступку враћања немају увек могућност да укажу на постојање чињеница које би указивале на сметње да се принудно удаље у одређену земљу што може довести до повреде члана 3. Конвенције против тортуре. НПМ је Министарству унутрашњих послова упутио препоруку ради пуног поштовања начела забране враћања (*non-refoulement*). У одговору Министарства је наведено да је у плану да се у сарадњи са УНХЦР организују и одрже семинари и обуке за службенике који поступају према странцима на целој територији земље, а везано за сагледавање испуњености услова за доношење решења о враћању у сваком конкретном случају, али да због епидемијских мера и ситуације у вези са епидемијом заразне болести у протеклом периоду није било могуће реализовати ове активности. Поводом наведеног, НПМ је и успоставио дијалог са Министарством.

***

На крају овог поглавља сматрамо корисним указати на кључне изазове у раду НПМ и промене које НПМ жели да постигне у циљу даљег унапређења свог рада. Пре свега, а имајући у виду број места на којима се налазе или се могу наћи лица лишена слободе, које НПМ посећује, да би се обезбедило да НПМ посети сва места детенције неопходно је ојачати капацитете НПМ, односно повећати број извршилаца, који осим правника треба да буду и стручњаци других профила (психолози, специјални педагози и сл.), а који морају да имају потребна знања у области превенције тортуре.

Такође, на пољу јачања мониторинг тима постоји потреба за ангажовањем већег броја спољних експерата, посебно лекара специјалиста психијатрије и судске медицине чија ће стручна знања и вештине, усклађене са методологијом НПМ, препорукама, прописима и стандардима ЦПТ, СПТ и других релевантних међународних и регионалних организација, допринети квалитету рада НПМ.

У наредном периоду НПМ ће настојати да оснажује и развија сарадњу са организацијама цивилног друштва како би активно и на свим нивоима допринеле квалитету и ефикасности рада НПМ.

Најзад, уочена је потреба за већом видљивошћу НПМ те је пред НПМ изазов да у наредном периоду учини напоре да кроз организовање различитих трибина, округлих столова, присуством у средствима јавног информисања и сл, промовише своје извештаје и резултате рада и уједно континуирано настави да предузима активности на повећању свести о значају превенције тортуре.

НПМ би желео да у даљем раду оствари што већи број ненајављених посета, посебно ноћних или раних јутарњих. Наведено је у досадашњем раду успешно остварено када је реч о посетама полицијским станицама, заводима за извршење кривичних санкција и прихватним центрима за мигранте или центрима за азил, али изазов у овом погледу и даље представљају посете установама социјалне заштите, психијатријским установама и војним објектима. С тим у вези, НПМ ће настојати да успостави континуирани дијалог и организује тематске скупове и обуке ради упознавања запослених у овим установама са мандатом НПМ, досадашњим налазима и упућеним препорукама базираним на важећим прописима и стандардима, као и значају њихове имплементације. Промена којој би НПМ желео да допринесе у вези са наведеним је несметано остваривање мандата НПМ у овим установама и остваривање континуиране сарадање која ће допринети унапређењу рада органа управе и стања у области превенције тортуре.

ЗАКЉУЧНА ЗАПАЖАЊА

На основу десетогодишњег праћења поступања према лицима лишеним слободe, може се закључити да у Републици Србији не постоји тортура као организована и подстицана појава од стране органа власти. Охрабрује чињеница да преовладава свест државних службеника који поступају према лицима лишеним слободe, као и њихових руководилаца, да је тортура недозвољено поступање. У прилог томе говоре бројна сведочења лица лишених слободe затечених приликом посета НПМ, која су члановима тима НПМ изјављивала да нису били жртве злостављања, да је поступање службеника према њима коректно и професионално и да им није познато да су друга лица била изложена неком од облика злостављања.

Међутим, то не значи да тортуре или других облика злостављања у Републици Србији нема. Појединачни случајеви тортуре или злостављања су увек могући, јер је тортура, као и свако друго злостављање, често условљена или подстакнута околностима конкретне ситуације и догађаја, али никада оправдана. Наиме, забрана тортуре је апсолутна тако да ниједна околност, ситуација, подстицај и сл. исту не може оправдати.

Анализирајући претходних десет година рада, НПМ изражава задовољство што је у великој мери поступљено по препорукама из извештаја које је НПМ упућивао након обављених посета. То је допринело унапређењу поступања према лицима лишених слободe, унапређењу рада органа и свеукупно превенцији тортуре и других облика злостављања.

Ипак, и даље постоје одређени системски проблеми на које је указано и у овој публикацији, за које се надамо да ће кроз континуирани дијалог и активности које у оквиру свог мандата предузима НПМ у будућности бити превазиђене и да ће заједнички напори допринети унапређењу положаја лица лишених слободe и превенцији тортуре.

Такође, и поред чињенице да су на нормативном плану предузети кораци у погледу превенције тортуре и других облика злостављања, као и унапређења поступања према лицима лишеним слободe, треба имати у виду да сузбијање неадекватног поступања не подразумева само усвајање одговарајућих правних норми, већ и предузимање неопходних корака како би се обезбедила њихова примена, укључујући и благовремено

прослеђивање информација о неадекватном поступању надлежним тужилачким и судским органима, као и вођење делотворних истрага о наводима о неадекватном поступању, а све са циљем „нулте толеранције“ за тортуру и грађења културе кажњивости, утврђивања индивидуалне одговорности и санкционисања извршилаца. Наведено захтева и побољшање механизма унутрашње контроле, тужилаштва и судова у циљу ефективне и ефикасне борбе против тортуре. За превенцију тортуре нарочито је значајно хитно спровођење ефективних истрага о свим наводима о могућем злостављању, адекватна и правремена подршка свим жртвама злостављања и извесност кажњавања извршилаца.

Неопходно је развити и систем континуираних обука о људским правима за све који поступају према лицима лишеним слободе како поједини поступци не би прерасли у понижавајуће или нечовечно поступање.

Имајући у виду да право на физички интегритет и људско достојанство спадају у основна људска права и да се забрана мучења у општем међународном праву третира као императивна норма која је обавезујућа за све државе, Република Србија је у обавези да спроводи активности и мере усмерене на обезбеђење пуног поштовања забране злостављања и унапређења стања у овој области.

Борба против тортуре није само борба за жртве тортуре, већ и борба за достојанство свих нас, а право на достојанство по Уставу међу одредбама о људским правима и слободама стоји пре права на живот. Људско достојанство је неприкосновено и сви су дужни да га поштују и штите⁴¹!

Публикација која је пред вама представља још један допринос у изградњи друштва без тортуре у којем се поштује физички и психички интегритет и достојанство сваког грађанина, у свакој ситуацији, без изузетка и без обзира на околности.

Захваљујемо се свим органима, удружењима и појединцима са којима смо током претходних десет година сарађивали обављајући послове Националног механизма за превенцију тортуре.

---

⁴¹ Члан 23 Устава Републике Србије.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.85:343.412(497.11)"2011/2021"

351.941(497.11)"2011/2021"

342.72/.73(497.11)"2011/2021"

10 година рада Националног механизма за превенцију тортуре у Републици Србији / [уредница Наташа Тањевић]. - Београд : Заштитник грађана, 2021 (Београд : Донат граф). - 72 стр. : илустр. ; 23 см

Тираж 150. - Стр. 7-10: Уводна реч / Наташа Тањевић. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-87945-67-8

а) Тортура -- Сузбијање -- Србија -- 2011-2021

б) Људска права -- Заштита -- Србија -- 2011-2021

COBISS.SR-ID 52540937